

Možnosti a bariéry detekce násilí páchaném na dětech dospělou osobou pohledem ZŠ a MŠ

Závěrečná zpráva z výzkumu, listopad 2022

Pro Nadaci Sirius zpracovala Eva Morávková

Pozadí a cíle výzkumu

Zadavatel výzkumu, Nadace Sirius, chce lépe zmapovat potřeby a zkušenosti pracovníků ZŠ a MŠ (tj. učitelů, metodiků prevence i ředitelů) s detekcí násilí páchaném dospělými osobami na dětech.

- Cílem výzkumu tak bylo identifikovat, s jakými problémy se při detekci násilí na dětech setkávají i co jim chybí k tomu, aby mohli postupovat více informovaně, byli schopni lépe odhalit jednotlivá podezření a cítili se přitom bezpečně.
- Na základě tohoto výzkumu plánuje Nadace Sirius ve spolupráci s odborníky a ministerstvem školství aktualizovat přílohu metodického doporučení k primární prevenci, která dá školám návodné informace, jak v takových případech postupovat. A současně vytvořit další materiály (praktickou příručku, školení), která pracovníkům školy usnadní práci s tímto citlivým tématem.

Pozn.: Násilím na dětech rozumíme jakékoliv ubližující jednání ze strany dospělých osob, např. fyzické nebo psychické týrání, sexuální zneužívání, závažné zanedbávání, ale také domácí či rodičovské násilí jako zúčastněná osoba.

Metodologie výzkumu

Jelikož cílem bylo zejména porozumět zkušenostem a potřebám pracovníků ZŠ a MŠ, byla zvolena chápající metoda kvalitativního výzkumu v podobě 10 hodinových hloubkových rozhovorů.

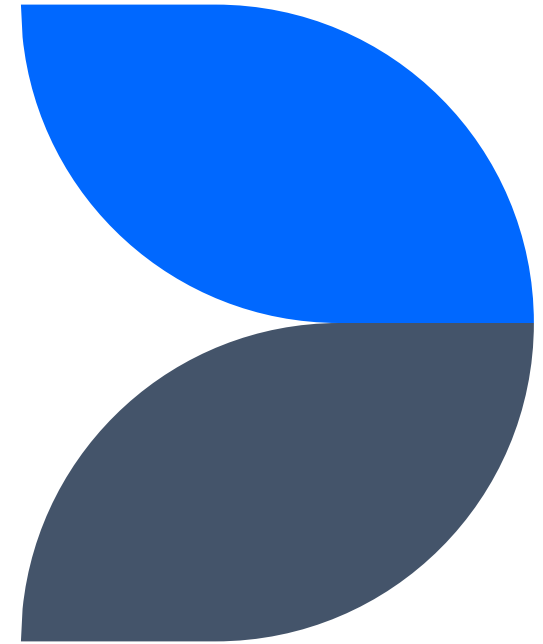
- Dotazovaný vzorek respondentů rekrutovala Nadace Sirius.
- Ve vzorku respondentů bylo záměrně zastoupena škála různorodých pozic, které v případě detekce situací identifikují a řeší: primárně se jednalo o učitelé na prvním i druhém stupni, kteří ve většině případů zastávali i roli metodiků prevence, v jednom případně sociálního pedagoga (v případě ZŠ), ale také ředitele či zástupce ředitele (v případě MŠ).
- Vzhledem ke kvalitativní povaze výzkumu nebyla cílem reprezentativnost vzorku, ale i tak jsme kladli pozornost na zastoupení různých typů škol, velkých i malotřídek, z hlavního města, ze vsí, ale i z problémovějších oblastí (oblasti s většími sociálními problémy, sídlištní školy atp.).
- Výzkum proběhl formou online videohovorů ve dnech 2.11.-11.11.2022.

Obsah

1. Vztah žáků a učitelů a možnosti detekce	5
2. Signály budící podezření	9
3. Detekce a řešení nejčastějších problémů	13
4. Jak se liší možnosti detekce a řešení podle typu ZŠ/MŠ	18
5. Vnímání a hodnocení spolupráce s OSPOD	25
6. Další možní aktéři, na které se lze obrátit o pomoc	30
7. Obavy a bariéry při detekci a hlášení	33
8. Míra znalosti metodik a postupů	37
9. Jaké informace nejvíce chybí	42
10. Shrnutí: co by mělo být obsahem příručky či školení	45

1.

Vztah žáků a učitelů a možnosti
detekce násilí páchaného na dětech

Vztah učitele s dítětem

V rozhovorech s dotazovanými učiteli ZŠ většinou zaznívalo, že mají dlouhodobý a blízký vztah s dětmi, které se jim neváhají svěřit s problémy, nicméně z konkrétních příkladů vyplynulo, že ne každý učitel či asistent je přirozenou „vrbou“ dětí.

Blízkost osobního vztahu s dětmi závisí v první řadě na samotné otevřenosti a empatii každého učitele a asistenta, nelze tedy generalizovat. V rozhovorech mluví o blízkém vztahu všichni, ale až konkrétní příklady ukazují, jak moc se tato blízkost, a s tím i ochota dětí se svěřit, liší.

- Nicméně se dá z rozhovorů říci, že **učitelé z malých škol nebo učitelé prvního stupně a asistenti**, kteří vidí stejné děti každodenně, mají dětmi pravděpodobněji osobnější typ vztahu s dětmi a více si všímají jejich rozpoložení a nálad (více viz s. 17) .

Jsme malotřídní škola, která má hodně sociálně slabé děti a s tímto máme zkušenosti. Vytvořit si důvěru u dětí bylo těžké, necítily se bezpečně. Působením kolegyň a preventistky se nám povedlo vytvořit pocit bezpečné školy, děti se nám i začaly svěřovat. Dozvěděli jsme se i věci, které byly potřeba řešit i s OSPOD a krajským metodikem prevence. (ředitelka malé ZŠ a MŠ)

V mateřských školách jsou pak vztahy s dětmi také blízké, ale děti ještě nejsou ve věku, kdy by se měly tendenci svěřovat s osobními problémy, nebo je uměly správně formulovat.

To se nestává, že by se dítě přišlo svěřit. Spíš na dětech vidíte, že je něco špatně. Děti, které nejsou usměvavé, nemají standardní vztahy s dětma, jsou zamklé, hrajou si samotné, brečí, že si s nimi nechce někdo hrát, nebo jsou agresivní. Tam vnímáte, že je něco špatně. V tomhle věku už cítí, že o tom nemají moc mluvit. Za ty leta i smutný věci jsme zažívali. (ředitelka MŠ)

Většinou si všimne učitelka. Děti nemají tendenci se svěřovat, spíše se někde straní, schovají se do kouta, a tak si prožívají bolístky. Vy to vidíte na tom dítěti a hned to poznáte. (ředitelka MŠ)

S jakými problémy se děti svěřují I/II

Problémy, se kterými děti za učiteli chodí, se nejčastěji týkají vztahových problémů v rámci třídy, které zpravidla řeší učitel sám rozhovorem se zúčastněnými, v rámci kterého se učitelé cítí celkem jisti, jelikož takové případy řeší často a navíc se tématu vztahu, skupinové koherence či šikany týká řada školení.

Nicméně čím dál tím častěji se podle učitelů objevují u dětí i **psychické problémy a úzkosti**, na které má podle respondentů vliv následující:

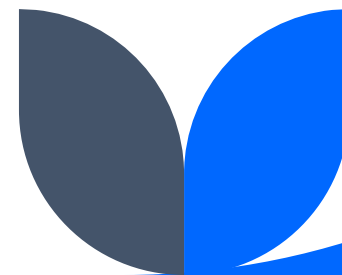
- 1. Online svět v životě dětí**, jehož důležitost ještě umocnila doba koronavirová. Online svět klade na mladé nereálné nároky a představy o tom, jak mají vypadat, co mají dělat, jak mají působit.
- 2. Rozvody rodičů** a s tím jak vznik střídavého domova, tak nástup mocenských bojů mezi rodiči skrze dítě.

Změny v poslední době způsobuje podle mě nejčastěji vysoká rozvodovost, střídavá péče. Na dětech jsou vidět ty problémy. Je vidět, že i ve výuce mají problémy a hledají se, neví, či jsou. (učitelka ZŠ)

Hodně děti je dnes trápené tím, co de teď děje, ty rozvody, a to čím dál víc. Já jsem úplně striktně proti střídavé péči. Z 90% otcové neusilují o to, že chtějí pečovat o dítě, ale chtějí trápit mámu skrze to dítě. (ředitelka MŠ)

- 3. Nereálné očekávání ze strany rodičů**, kteří mají na své děti až moc vysoké požadavky, co se prospěchu a dalších úspěchů týče. Děti vlivem toho trpí čím dál tím více úzkostmi, že selžou, že rodiče zklamou, atp.
 - Tento trend se zdá být doménou primárně vzdělaných a dobře postavených rodičů, se kterými však může být komunikace ze strany učitele poměrně problematická, jelikož často špatně snáší kritiku nebo negativní zpětnou vazbu.

Nejčastěji se mi děti přichází svěřit s pocitem selhání, nedocení jejich kvalit. Protože jsou tlačeni k výkonu, buď ze strany rodičů, nebo si to myslí i sami. Mají tak v sobě nastavení nějaké vyšší úrovně, než třeba jsou schopni dát. Výkonu nejen ve sportu, ale i ve škole. (učitelka ZŠ)

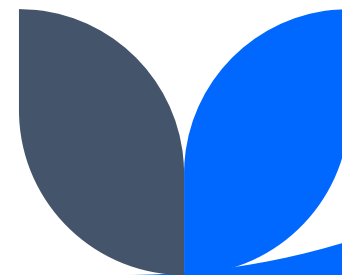

S jakými problémy se děti svěřují II/II

Občas se však podle dotazovaných učitelů dítě přijde svěřit i s velmi závažným problémem odkazující právě na ubližující jednání v domácím prostředí.

- Nicméně tyto případy jsou poměrně vzácné, většinou se děti zdráhají o problémech v rodině samy mluvit a svěří se až po přímém dotazu anebo, ještě častěji, je problém vyzorován z jednotlivých signálů (viz následující kapitola).
- Pár výjimek, kdy se děti přišly svěřit s problémem tohoto typu se však v rámci našich rozhovor objevilo: týkalo se to například strachu z jednoho z rodičů, kvůli kterému nechtělo jít dítě domů, případně strachu z nevlastního rodiče, strachu z výprasku za špatnou známku, ale objevil se i např. strach z oznámení těhotenství rodičům u nezletilé.
- Ve chvíli, kdy se dítě s takovýmto problémem svěří (ať už učiteli, nebo někomu z poradenského pracoviště), má vůči nim škola určitý závazek pokusit se pomoci, nemají na výběr, jako v případě, kdy podezření vyzorují sami.
 - Proto respondenti, kteří tuto zkušenost měli, mluvili o velké zodpovědnosti a nejistotě v tom, jak postupovat, potřebě se poradit.

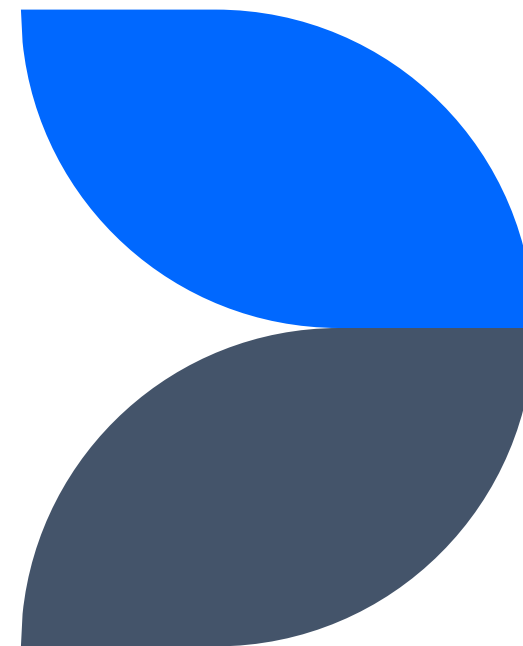
Když jsem nastupovala, tak to jsem řešila pěkný průšvih, přišla za mnou holka v 7. třídě s tím, že je těhotná (věk 13-14). To jsem byla mladej nezkušenej kantor a vůbec jsem nevěděla, jak s tou informací naložit. Popovídala jsem si s ní. Celý den jsem s tou informací byla a nevěděla jsem, jak dál, že máme nějakou oznamovací povinnost. Až druhý den ráno jsem šla za zástupkyní a řešily jsme to spolu. A pak se rozjela mašinerie, soud, byla jsem u výsledku, u policie, s holkou jsem byla i na gynekologii, držela jsem jí za ruku, tatínek by ji asi zabil, než by s ní tam šel a matka nefungovala. (učitelka ZŠ)

2.

Signály budící podezření

(seřazené od nejčastěji zmiňovaných po nejméně časté)

Signály budící podezření na násilí na dětech I/III

Častěji, než že se dítě přijde samo svěřit, se stane, že si problému všimnou sami učitelé, a to zejména v případech ubližujícího jednání v domácím prostředí, o kterém se dítě často zdráhá svěřit. Na problém je nejčastěji upozorní následující signály:

1. Skryté záškoláctví: zaznělo nejčastěji z úst metodiků i běžných učitelů, jako hlavní signál možného problému v domácím prostředí. Jedná se totiž o absenci ve škole, kterou rodiče nějakým způsobem schvalují či dokonce podporují, což samo o sobě indikuje, že v rodině dítěte bude něco „špatně“.

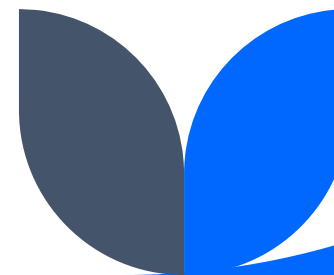
V posledních letech se ty signály mění, teď je hlavní trend skryté záškoláctví, myslím si, že nejen u nás. Přispěl k tomu 100% covid, to je bez debat. Tím, že byly děti doma, rodiče zjistili, že se nic neděje, když nejsou ve škole. Jsou hodně benevolentní teď. Ne všichni, ale myslím si, že před pár lety skryté záškoláctví bylo velmi vzácné a teď je velmi časté, to vnímám jako velký problém. (metodik prevence)

- Navíc je se jedná o jasný, měřitelný a tedy i a dobře uchopitelný signál, který každý učitel a škola musí řešit, tedy nemůže před ním tzv. „zavřít oči“. Proto ho zmiňovali v podstatě všichni respondenti z prostředí ZŠ, i ti, kteří se jinak nezdáli být příliš otevřeni tomu, všimnout si více skrytých signálů a řešit je.

2. Vedle záškoláctví jsou podobně měřitelné a identifikovatelné i **pozdní příchody, neplnění domácích úkolů nebo absence komunikace rodičů v rámci běžných záležitostí.** I těchto signálů si mají tendenci všimnout všechny školy a učitelé, stejně jako v případě skrytého záškoláctví.

Sledujete omluvené a neomluvené hodiny. Krátkodobé absence, nebo že chodí, ale pozdě. Takové signály. Může být špinavý, zapáchat, nemá svačinu, nejsou schopní zaplatit, když se na něco vybírá. Nebo když rodiče nereagují na nic, to je taky projev. Když se nemůžete dovolat domů, neodepisují na zprávy, nechodí na třídní schůzky. (metodik prevence)

Nejvíce bojujeme s vysokou absencí. Nedostatečná příprava do školy. Ze strany rodiny v tomto není žádná podpora, co se týká pomůcek, přípravy, opakování, učení. Pak se přidruží problémy, jak je dítě oblékané, jestli má svoje svačiny, chodí na oběd. Vybírají se peníze na něco, tak jestli je přinese, má jen část, nebo je přinese se zpožděním. (metodik prevence)

Signály budící podezření na násilí na dětech II/III

Dalším hlavním signálem, který už není oproti těm předchozím tak jasně měřitelný, jsou nejrůznější změny v chování dítěte. V tomto ohledu už ale více závisí na empatii a „angažovanosti“ daného učitele i na nastavení poradenského pracoviště v rámci ochoty řešit takového podezření.

Výrazné změny v chování dětí jsou oproti předcházejícímu výzkumu mezi PLDD typickým signálem, kterého si učitelé velmi často všimnou, a to díky tomu, že s dětmi pracují dlouhodobě, znají je roky a vidí je prakticky každý den. Díky tomu dobře vědí, jaké je jejich běžné chování a dobře si všimnou výraznějších odchylek, které indikují, že dítě v sobě řeší nějaký problém.

Člověk ty děti pozoruje, změna chování je pro mě asi největší alarm toho, že se může něco dít a že to mám řešit. (učitelka ZŠ)

Respondenti mluvili hned o několika vzorcích podezřelých změn chování:

- Nejčastěji se jedná o změnu, že **dříve veselé a aktivní dítě se stáhne do sebe**, méně komunikuje, méně se zapojuje do aktivit ve třídě, a to jak v rámci hodiny, tak o přestávkách. Navíc často i vypadá ustaraně, smutně.

Jsou nepozorní, roztěkaní, zamyšlení. Dostávají se do svého světa, nevnímají. (učitelka ZŠ)

- Méně častěji však podle učitelů dochází i k opačné změně: **dítě je najednou aktivnější**, ale zpravidla ne produktivním způsobem, více **vyrušuje, je hlučnější**, „říká si o pozornost“.
- Případně se dokonce začíná uchýlovat k **agresivnímu chování** a k dalším prohřeškům.

Pro mě je signálem i agrese, je dobré zjistit, proč je dítě agresivní. Děti jsou v jádru hodné, k agresi vždy musí být důvod. Když mu někdo ubližuje, posune agresi dál. (učitelka ZŠ)

- Několik respondentů také zmínilo i **přílišnou plačtivost** (zejména u mladších dětí na MŠ a v rámci prvního stupně), projevující se tak, že velmi silně prožívají jakýkoliv neúspěch, pláčou kvůli každé maličkosti.

Pak bych řekla, že tyto děti jsou plačtivé. Když se jim něco nepodaří, tak reagují plačtivostí, i na situace, na které by takto nikdy dříve nereagovaly. Hodně se to stává třeba když se rodiče rozvádějí, tam už je to takový prvotní impulz, že se v té rodině něco děje. (ředitelka MŠ)

Signály budící podezření na násilí na dětech III/III

Méně často pak zazněly i následující signály:

Přílišná ustrašenost nebo roztěkanost dítěte, projevující se například tak, že se dítě neustále ohlíží, leká se jakéhokoliv náhlého zvuku, atp.

- Tento signál byl v rámci zkušenosti učitelů často navázán na děti pocházející z dětských domovů, aktuálně v pěstounské péči nebo adoptovaných.

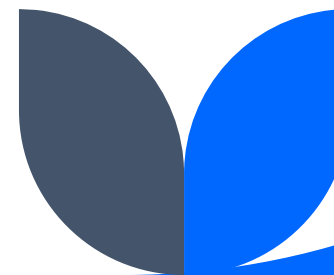
Loni jsem měla problematické dítě, adoptované, taky týrané. Ten neustále rušil, houpal se. Mluvila jsem o tom s psychologkou, co s tím, na něj nic neplatilo. Ta mi řekla, že je potřeba ho posadit třeba blízko dveřím, aby měl možnost úniku, aby měl přehled o celé třídě, aby se cítil v bezpečí. (učitelka ZŠ)

Strach z rodiče se občas projevil i tak, že **dítě nechtělo jít domů ze školy nebo mateřské školy**, prodlužovalo odchod, případně učitelé pozorovali, že se mu mění nálada a začíná být úzkostlivé ve chvíli, kdy se blíží čas vyzvednutí (to bylo navíc často navázané na konkrétní osobu, co ten den vyzvedávala: nejčastěji otec, otčím).

Fyzické známky týrání se oproti předchozímu výzkumu mezi pediatry naopak vyskytovaly velmi zřídka a když se objevily, týkaly se téměř výhradně hlavy (modřiny a podlitiny na obličejí, na hlavě).

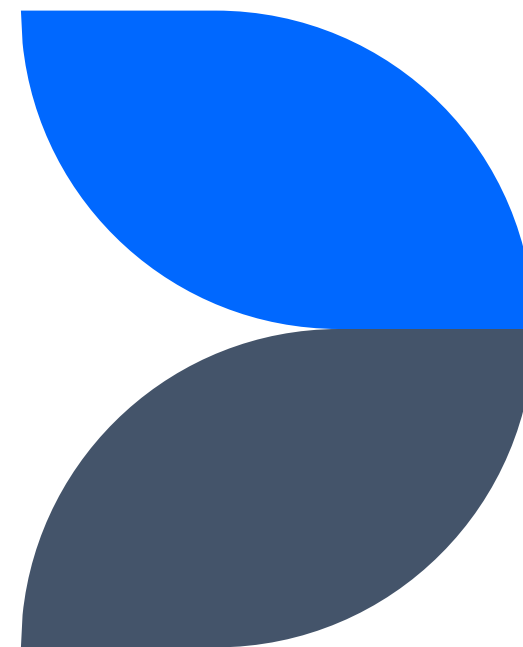
- modřin na těle (na zádech), si všimly pouze učitelky na mateřských školách, které ještě dítě pomáhají převlékat.

U těch modřin jsou podezřelá ta místa, kde si to dítě neudělá pravděpodobně samo. Zadek, i na rukách si může udělat samo, ale to už poznáte... když máte podezření, že mu je udělal někdo jiný, tak jsou ty modřiny jiné i tvarem, takové rozsáhlejší. Divný tvar, je to jiné. Samozřejmě nemůžeme předjímat. Máte děti, které mají modřiny pořád, někde se bouchne a už se mu na ruce udělá. Je tam strašně tenká hranice. Spouště učitelům se do toho ani nechce, včetně mě. Nechcete ublížit těm rodičům. Tam k tomu hledáte další indicie, jestli opravdu se něco děje. (ředitelka na MŠ)

3.

Detekce a řešení nejčastějších problémů týkající se ubližujícího jednání ze strany dospělých

Detekce a řešení nejčastějších problémů: psychický nátlak

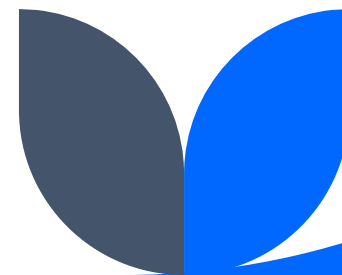
Když jsme se ptali respondentů na to, co zpravidla v kontextu ubližování ze strany dospělých (blízkých) osob řeší, pak se jednoznačně nejčastěji jednalo o dva v podstatě opačné rodičovské prohřešky: nepřiměřený tlak rodičů na výkon dítěte a absence péče o dítě, zanedbávání péče.

Respondenti je sice považují za škodlivé pro dítě, ale neví, jestli je klasifikovat jako „násilné či ubližující jednání“ a zpravidla je řeší „jen“ domluvou rodičům.

1. Nepřiměřený psychický nátlak rodičů na dítě byl nejčastějším problémem v bohatších lokalitách, typicky v Praze a v přilehlých městech. Jednalo se o nátlak na dobré známky a vystupování, které u dětí vedlo k projevujícím se psychickým problémům a úzkostem.

Úzkostné chování tady je, v každé třídě, protože rodiče na dítě tlačí, proto jsme teď zavedli už od první třídy slovní hodnocení. To je jedna z věcí, ze které děti mají hrozný strach a kde se to úzkostné chování rozvíjí. (metodička prevence)

- Tyto problémy zpravidla učitelé řešili sami rozhovorem s rodičem a až pokud rodič nebyl ochoten se o problému bavit, připustit ho anebo změnit svůj přístup, pak se typicky učitel obracel na poradenské pracoviště školy (na metodiky nebo psycholožku).
 - V případech, kdy měli dotazovaní učitelé a metodici pocit, že škola má dobře fungující poradenské centrum, pak deklarovali, že zpravidla dokázali s rodiči a dítětem jako škola pracovat sami a situaci zlepšit.
 - V tomto případě jako nejvíce problematické hodnotili rozhovory s rodičem, který nebyl ochoten připustit chybu na své straně a byl na učitele slovně agresivní.

Detekce a řešení nejčastějších problémů: zanedbání péče

Když jsme se ptali respondentů na to, co zpravidla v kontextu ubližování ze strany dospělých (blízkých) osob řeší, pak se jednoznačně nejčastěji jednalo o dva v podstatě opačné rodičovské prohřešky: nepřiměřený tlak rodičů na výkon dítěte anebo absence péče o dítě, zanedbávání péče.

Respondenti je sice považují za škodlivé pro dítě, ale neví, jestli je už považovat za „násilné či ubližující jednání“ a zpravidla je řeší „jen“ domluvou rodičům.

2. zanedbání péče se většinou pro respondenty projevilo skrze to, že dítě chodilo do školy či do mateřské školy špinavé, bez svačín, zcela nepřipravené atp.

- Tento jev byl naopak nejčastější ve školách v problémovějších lokalitách a byl často spojen i s problémem časté skryté absence.
- I tyto problémy zpravidla nejprve řešili učitelé sami, jednak rozmluvou s dítětem o tom, jestli je vše v pořádku a nemá nějaké problémy, a pak i rozmluvou s rodičem, kde se mu snažili domluvit tím, že mu „připomněli jeho povinnosti“ v péči o dítě.
- Rodič byl zpravidla nejprve upozorněn a až když se situace nezlepšila, byl varován, že je škola povinna předat problém na OSPOD, což podle slov respondentů často pomohlo v tom, aby se péče o dítě z pohledu školy zlepšila. V tomto případě se ukázala být ohlašovací povinnost školy v podstatě ulehčením řešení situace, určitou „pákou“ na rodiče, kterou mnozí využívají.

My dle toho, v jaké fázi jsme a jak se nám s rodinou daří nastavovat spolupráci, tak je tím OSPODem strašíme. Pokud potřebujeme, aby dítě chodilo do školy, pokud je to skryté záškoláctví. Pokud je to jako podpora, nabízíme i jiné organizace než OSPOD, aby to rodiče neměli jako strašáka. (metodik prevence)

- Pokud ani toto nezabere, hlásila škola rodinu na OSPOD s tím, že samotné nahlášení už probíhalo prostřednictvím poradenského centra nebo ředitele školy.

V případě, že škola měla silné poradenské centrum včetně sociálního pedagoga, byla možná i práce s dítětem a rodinou v jejich domácím prostředí, což slovy jednoho respondenta, který v takové škole tuto funkci vykonával, velmi pomáhalo a často dokázali problém řešit i bez zapojení OSPODu.

Detekce a řešení závažnějších problémů

Jak již bylo řečeno výše, většina dotazovaných škol měla zkušenost i s řešením „vážnějších“ případů násilí na dětech na dětech, jako je fyzické týránění nebo únos jedním z rodičů. Ale takových zkušeností měli málo, proto je zpravidla vnímali jako ojedinělé případy, na které neexistuje uniformní řešení a do kterých je třeba zapojit i „experty“.

Na rozdíl od dříve zmíněných běžných problémů si v tomto případě už často učitelé netroufají řešit situaci sami od samotného počátku. V takových případech totiž i zkušení učitelé s dlouholetou praxí tápou, jak k problému přistoupit, protože nezažívají podobnou situaci často. Navíc vzhledem k závažnosti a k tomu, že se případ týká přímo rodičů, mají strach, aby dítěti svými kroky ještě více neublížili.

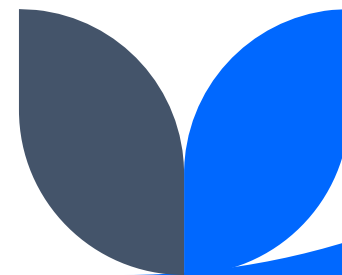
- Proto se v tomto případě většinou učitelé hned obrací s prosbou o pomoc nebo problém rovnou delegují, a to primárně na **poradenské pracoviště**, pokud je přítomno a mají v něj důvěru, pokud ne (jako v případě školek nebo malých škol), pak typicky přímo na OSPOD - více viz dále.

Nejtěžší okamžik je zjistit, jestli je to tak vážné, nebo jestli je to vůbec pravda (podezření na fyzické násilí). Nečekáme dlouho, obrátíme se na rodiče, sjednáme si schůzku a řekneme mu, co jsme zjistili. Pokud nám to potvrdí, tak to okamžitě ohlásíme (na OSPOD). Pokud si nejsme jistí, tak taky ohlásíme, ale řekneme, že zatím nemáme žádné průkazné materiály, že to tak skutečně je. (metodička prevence)

- **Nicméně v případě vážnějších případů bylo i poradenské pracoviště často nejisté v tom, jak postupovat a hledali radu dál.** Zejména pak když se jednalo o poradenské pracoviště, ve kterém je pouze metodik prevence a výchovný poradce.

Pokud by šlo o podezření velmi vážné, že dítě je týrané, tak bych se poradila na sociálce, abych něco nepokazila. Něco jiného je, že nemaj svačinu a toulaj se venku a něco jiného je, že je doma někdo řeže. Tam bychom museli být velice opatrní a rodiče bychom hned nezapojili. Až třeba po poradě co dál. (metodik prevence)

Než bych něco rozjela oficiálně, tak bych kontaktovala OSPOD a policii na konzultaci. Nebo středisko výchovné péče, kdyby s tím bylo přidruženo nějaké chování, protože tam máme psychology, dětské centrum. (metodik prevence)

Vnímaná ochota a schopnost detekce

Obecně možnosti, jak moc mohou a jsou ochotny školy situaci řešit, se velmi lišily rozhovor od rozhovoru. Záviselo to jak na velikosti školy, tak na velikosti a dlouhodobosti poradenského pracoviště - viz rozdělení v následující kapitole.

Ochota řešit problémy a být vnímavější k možným signálům byla mnohem víc rozvinutá ve školách, kde učitelé i metodici měli pocit, že se mají s kým poradit ohledně dalšího postupu a že na řešení problému nejsou sami.

- Velmi důležitou roli tak hraje **pocit vzájemné podpory** a s tím i vědomí, že je ve škole někdo, na koho se mohu obrátit a kdo si ví rady (aspoň jeden, kdo ví, co dělat).

V detekci se pak z rozhovorů zdají být o něco aktivnější **učitelé prvního stupně**. Ti jsou se stejnými dětmi každý den, takže k nim mají velmi blízký vztah a současně si lépe všimnou náhlých změn chování.

Většina učitelů to má, že je to dar a poslání. Mám takové jinosmysly, vnímání, empatické věci. Mám s dětma i přetrvávající vztahy. Jednak přes ten sport, tam je to snadný, setkávám se s nimi dál, i když opustí 1. stupeň. Ta vazba tam je větší, protože spolu nežijeme jen v té třídě. Jsem zároveň učitel a trenér. (učitel ZŠ)

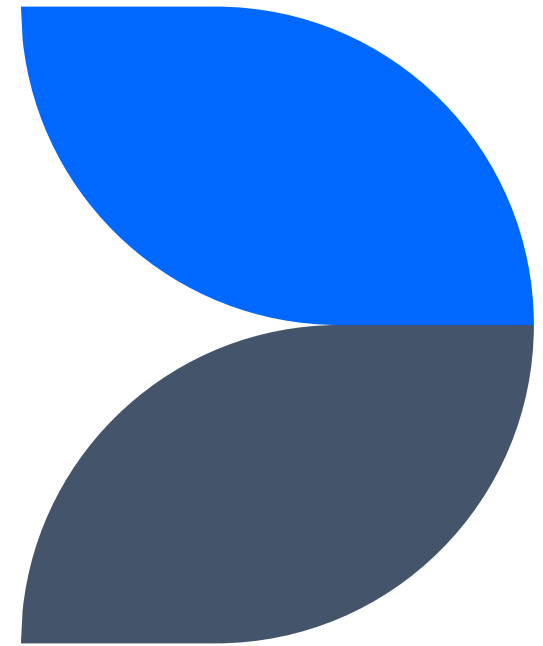
V jednom rozhovoru pak zazněla i **důležitost asistentů při detekci problémů**, a to jak z toho titulu toho, že jsou přidělovány k dětem, kteří potřebují speciální přístup, ale i z toho titulu, že se nemusí soustředit na výklad látky a mohou více děti pozorovat a zůstávají neustále se stejnou třídou.

Hodně nám tyto situace pomáhají hlídat asistenti pedagoga. Tady je hodně znát, když asistent je kvalitní a ve třídě je celé dopoledne a sleduje to dítě. Teď jsem si uvědomila, že na ty rodinné prvky nás upozorňují hlavně asistenti pedagoga. Ale záleží, jak jsou kvalitní. Vzhledem k tomu, jak jsou placení, tu máme třeba 1/3 dobrých.(...) Asistenti mi přijdou více chtiví po informacích, jak dětem pomoci. Asi tím, že jsou vnímavější, nebo i tím, že s nimi tráví čas i o přestávkách, kdy jim děti říkají věci z rodiny atd.. Mají k nim jiný vztah. (metodička prevence)

4.

Jak se liší ochota a možnosti detekce
na základě (ne)přítomnosti
poradenského pracoviště
a jeho rozvinutosti

1. Mateřské školy

Mateřské školy nemají žádné poradenské centrum ani metodické postupy, proto se jejich ochota i způsob vnímání a řešení případných podezření velmi liší. Tím, že nemají metodikou ukotvené postupy, záleží na nastavení vedení mateřské školy i jednotlivých učitelů, jak moc se do detekce zapojí.

Bohužel se ale v tomto ohledu většinou necítí dostatečně kompetentní a často ani nemají pocit, že je to jejich zodpovědností. Pokud se tak na školce nějaké podezření objeví, buď ho neřeší a jenom ho „pozorují“ a až když je opravdu vážné (tzv. za hranou), pak případně hlásí OSPODu či Policii ČR a dále se o případ v podstatě nezajímají.

- Přitom ale možnosti detekce mají poměrně velké, většina ředitelek školek mluvila o tom, že když se dítěti něco děje, tak si toho všimnou sami, protože dítě mají stále na očích. Navíc to v rámci mateřské školy mohou diskutovat s kýmkoliv, personál je častěji oproti školám méně početný a je více provázan, všichni vídají a znají prakticky všechny děti.

Kdyby se dítěti něco dělo, to bychom asi věděli všichni. My jsme tu takový kolektiv, strašně provázaní. Děti si můžou při volné hře přecházet z jedné třídy do druhé. Jen na ty aktivity, které máme po svačině, tak jsou oddělené. Na zahradě jsou zase spolu. Ty lidi se tady prolínají, i naše paní kuchařka vidí do všeho. (ředitelka MŠ)

- Pokud si nějakého podezření všimnou a rozhodnou se ho řešit, pak typicky **nejprve proběhne rozhovor s dítětem, poté případně s matkou** (pokud ji znají a nemají strach ani podezření, že ona týrá), a pak v případě vážného podezření předávají případ na OSPOD, i když i v tomto případě hodně váhají a nejprve situaci s OSPODem jen „konzultují“.

Dítě mělo modřiny, tam to bylo i mentálně divné. Tak jsme se ptali dítěte i pak maminky, ale nic jsme se nedozvěděli, že prý spadlo. Ptali jsme se i na OSPOD. My nemáme možnost, legislativa nám nedává žádné možnosti. Pokud bychom nebyli v právu, kdybychom zavolali policii, OSPOD, tak potom můžou žalovat nás, to taky není dobrý prostě. Není žádný nekonfliktní nástroj, který by byl jen ve prospěch dítěte a nenaštval rodiče (ředitelka MŠ)

Kdybych měla vážnější podezření, tak bych zavolala na tu sociálku. V mobilu mám číslo na vedoucí OSPOD a paní, která má na starosti tuhle oblast. Oni jsou pak ti, kdo ví ty postupy. Kdy třeba zavolat policii, kdy pozvat rodiče. (ředitelka MŠ)

- Našly se i mateřské školy, které byly více aktivní a v rámci ověření podezření používali i sofistikovanější metody dramatických her a neměly strach z konfrontace s rodičem. U jedné ze dvou takových případů to však bylo způsobené zapojením do projektu Signály, díky kterým měli informace a metodické postupy, které se běžně do školek nedostanou.

První si dítě vezmete, snažíte se, aby bylo v klidu, aby další děti nerušily. Někdy si třeba jen posadíte na klín, trošku ho poňuňáte a vytvoříte mu příjemnou atmosféru a hezky se zeptáte, co ho trápí. Kolegyním se osvědčilo i dovytápní formou plyšáček. Dramatické hry. Mám i kolegyni, která prošla školením panenek personas. Pokud se takto nic nezlepší, tak přichází na řadu rodiče. Zeptáte se jich. Vysvětlíte jim, že se takto jejich dítě běžně nechová a jestli třeba nechtějí pomoci či poradit, jestli se u nich něco neděje. Spousta rodičů neřekne takové to vážné. Takové to, když se doma opravdu rozvádí, tak to řeknou, protože vědí, že vy se budete snažit dítěti pomoci. Z jedné maminky jsme takhle se snažili dostat, že dítě mělo modřiny na celém těle a nedozvěděli jsme se nic. (ředitelka MŠ)

Nicméně i využití dramatických metod učiteli školek může být vnímáno jako problematické, protože se necítí být v této oblasti experti a mají pocit, že by takové případy měl od začátku řešit a hodnotit někdo nezaujatý.

Tyhle metody jsou skvělé, ale jediná učitelka ani ředitelka MŠ není kompetentní k tomu tyhle techniky používat. To je věc, která by měla být vedená zkušeným psychologem. Má jen pedagogické vzdělání, nemá psychologické, takže nemá co vyhodnocovat takové věci. Kde je napsáno, že dítě nepředvádí to, co vidělo ve filmu, ale předvádí to, co vidělo doma? To takhle nejde. (ředitelka MŠ)

2. Mateřské školy propojené se školou

V rámci našich rozhovorů jsme narazili i na mateřské školy propojené se školou v malých obcích. I když tyto školy mají své poradenské centrum, zpravidla se jedná o spíše menší školy, kde působí jen některý z učitelů jako metodik a výchovný poradce. V obou dotazovaných případech metodika ani nenapadlo, že by mohl v tomto ohledu s mateřskou školou spolupracovat a poskytnout jim metodickou podporu, nebo že by ve školce mohl koordinovat setkání učitelů, kde by bylo možné sdílet obavy a podezření.

- Mateřská škola je tak v tomto ohledu vnímána jako zcela samostatná entita, ve které se čeká, že případné problémy ještě úplně „nevyplují“ a neřeší se.

My to tam (věci ve školce) přímo neřešíme u nás na půdě školy. Tam to řeší spíše OSPOD. Naše spolupráce vypadá tak, že prostě s nimi případně napíšeme zprávu. Ale že bychom fyzicky docházely do mateřské školy a hovořily jsme s učitelkami nebo s rodičem, to ne. (metodička prevence)

- Je to ale i o tom, že dotazované metodičky z poradenského pracoviště malých škol ani nenapadlo, že by mohly i mateřským školám poskytnout jakoukoliv podporu.

Ale když je tento nápad vysloven, nestavily se k němu apriori odmítavě.

Ale teď jste mě nahlodala (...) mohla bych jim minimálně zavolat, že mám zkušenosti s nějakými organizacemi, preventivními programy, a tak. (metodik prevence)

- Na druhou stranu ani někteří zástupci (ředitelé) školek propojených se školou, se kterými jsme mluvili, neměli pocit, že by služby poradenského centra potřebovali. Jak již bylo uvedeno na předchozí straně, obávají se, že by se pak od nich více očekávalo, že budou na takové podezření upozorňovat a zapojí se do jejich řešení.

3. Školy bez poradenského pracoviště

V rámci našich rozhovorů se jednalo o jednu vesnickou malotřídku, kde působilo pár učitelů, asistentů a ředitelka, která navíc sama učila. Tyto závěry jsou tak čistě indikativním příběhem o tom, jaká může být situace malých škol v problémovějších lokalitách.

- Na poradenské pracoviště zde nebyly finance ani lidi a vzhledem k tomu, že škola byla spíše v sociálně vyloučené oblasti, řešili problémy velmi často, přibližně u třetiny dětí.
- Strategie části učitelů v této situaci (i předchozího vedení) bylo raději před problémy zavírat oči, protože stejně nemají nástroje ani personál, který by mohl pomoci.
- Nová ředitelka tuto rezigovanou pózu ještě nezaujala a po boku krajské metodičky se snažila případy ověřovat a nahlašovat je, ale i tak trpěla pocitem bezmoci, že dětem nedokáže pomoci.

My opravdu moc potřebujeme speciálního pedagoga, ale nedosáhneme na to počtem dětí. Kdybych chtěla napsat na projekt, jak jsou šablony, J.A. Komenský, ale my o to nemůžeme ani žádat, nemáme na to dost dětí. Ted' jsem obvolávala kontakty ohledně klinického psychologa, psychologa, speciálního pedagoga, to by nám taky pomohlo, aby k nám aspoň dojížděl. Dokonce jsme se zřizovatelem mluvili, že by nám to zaplatil jako službu, že by na to i dal peníze. Ale k nám, protože máme málo dětí, nikdo takový nechce dojíždět. 8 problémových dětí je málo, ale pro nás je 8 z 20 až dost. (ředitelka malé ZŠ)

4. Školy, kde poradenské pracoviště tvoří jen metodik(ové) prevence a výchovný poradce

Pokud poradenské centrum školy obsahovalo pouze (zákonem stanoveného) metodika prevence a výchovného poradce, pak se typicky jednalo o učitele, který má tuto funkci navíc, ale nemá na ni příliš času a často ani odhodlání se v ní plně angažovat. V takových případech se ukázalo, že dotazovaní metodici byli spíše jen znalci postupu psaní zpráv na OSPOD a komunikaci s nimi, ale sami podávali hlášení jen velmi zřídka.

- řada takových metodiků řešila jen to, co nutně musí, tzn. že pracovala jen s tím, co se přímo projevuje v jejich teritoriu a má dané a prakticky i povinné postupy řešení – tzn. docházka, prospěch, neplnění úkolů. Ostatní je vlastně nezajímalo a aktivně se po tom neptali.
- Konflikty dětí nebo nepřiměřený psychický nátlak rodičů na dítě v takových školách typicky řešili samotní učitelé (pokud si toho chtěli všimnout a řešit to). Sami metodici v těchto případech i měli pocit, že to je případně věc a zodpovědnost každého učitele, ne jejich.
- Toto očekávání je navíc naplněno i tím, že samotní učitelé nemají vždy dostatečnou důvěru v expertízu takového metodika prevence a snaží se tak v maximální možné míře problémy buď řešit sami podle intuice a dosavadních zkušeností, nebo je raději neřeší vůbec.

Ta naše metodička prevence je prostě kolegyně učitelka, která se s novým vedením přihlásila na tuto funkci a začala to studovat. Takže si myslím, že i když já sama nejsem speciální pedagog, tak mám možná více zkušeností a empatie než ona. (učitelka ZŠ)

Najdou se samozřejmě i metodici, kteří se opravdu snaží a chtějí pomáhat dětem a být oporou učitelům: nabízí jim tak např. pomoc při rozhovoru s dítětem a rodičem, pomáhají při psaní zpráv na OSPOD atp.

- Ale ani tak metodik nemá vnímanou expertízu s dítětem dál pracovat ve chvíli, kdy se jedná o závažnější podezření. Pak se typicky obrací o radu někam ven nebo rovnou raději případ hlásí.
- Nejčastěji v takovém případě kontaktují rovnou OSPOD, občas i psychologicko-pedagogickou poradnu, krajského metodika prevence, nebo nějakého osobního známého (psychologa).

5. Školy, kde je více rozvinuté poradenské pracoviště: co funguje

V případě škol, kde je přítomen i školní psycholog případně i speciální a sociální pedagog, je situace jiná. Tyto posty jsou totiž prakticky všemi dotazovanými vnímány jako expertní (jako profesionálové na řešení takových problémů). Navíc sami přítomní metodici a výchovní poradci se od nich mohou „učit“ a mají v zádech expertní podporu, proto se i z nich stávají postupně větší „experti“.

- V místech, kde je rozvinuté poradenské pracoviště, probíhají mnohem častěji i pravidelná setkání s učiteli, sdílení zkušeností, předávání informací při přechodu z 1. na 2. stupeň atp.

Máme spoustu takových malých setkání, máme i takové sezení ve smyslu supervize. Sdílíme kauzy a řešíme je společně. Pak se setkáváme vždy na začátku září: učitelé 1. stupně s 2. stupněm, kam jdou naše děti, předáváme si info o dětech.. Ale je tam u toho i metodik prevence, výchovná poradkyně. Povídáme si o těch největších kauzách, to se tam probere. Ale pak je to stejně o té komunikaci toho učitele třídního bývalého a následujícího. To si myslím, že u nás funguje fakt dobře. Bavíme se prostě o věcech a řešíme to. (učitelka ZŠ)

- Od školního psychologa i sociálního pedagoga se očekává, že si budou vědět rady a že svým přístupem dítěti ještě víc neublíží, tedy učitelé i metodici vědí, že mohou delegovat ověření vážnějšího podezření přímo na ně. Z učitelů a metodiků tak do velké míry padá obava, že dítěti rozhovorem ještě více uškodí, nebo řeknou něco špatně, dítě předávají do rukou profesionála, kterému věří a který jim poradí, jak dál s dítětem pracovat.

My jsme se z 5ti tříd postupně rozrůstali, ze začátku jsme byli zvyklí, že jsme museli řešit všechno sami. Teď se ty funkce a povinnosti delegují a má to na starosti konkrétní pracovník (mají metodiky a nově i psychologa). Já osobně se ráda těch starostí zbavím a budu je delegovat. (učitelka ZŠ)

Je tam instituce, která nás zastupuje, nás jako učitele. To je velká výhoda, když se tohle stane, jsou tam odborníci. Máme centrum, kde je speciální pedagog, psycholog, holky pro OMJ (odlišný mateřský jazyk). (učitelka ZŠ)

Díky tomu mají i pocit, že škola dokáže do jisté míry méně závažné případy vyřešit a ty více závažné předá dál až ve chvíli, kdy je opravdu potřeba, navíc tím „správným způsobem“.

S podezřením většinou přijde za námi učitel. Dítě se vezme na individuální konzultaci ke mně, nebo k psychologce, nebo k metodičce. Snažíme se max ve dvou. Výborně funguje školní psychologka, když je třeba něco zjistit, co není zřejmé. Pak si povídáme, čeho jsme si všimli, co se řeší, co se děje, jestli potřebuje něco pomoci, že se může svěřit. Když dítě nic neřekne, tak se dál pozoruje, nebo se nenápadně napojíme na rodiče (skrže něco jiného, třeba vyšší absence, neprijdou na třídní schůzky, ...). Tu pozvánku, aby přišli do školy, jim nosím já domů, když máme podezření, že tam něco nefunguje, něco se děje. Je na dobrovolnosti rodiče, jestli mě pustí dovnitř, ptám se, jestli na chvíli můžu, ještě mi neřekli ne. Tím i nakouknu k nim domu, jak to tam vypadá, to prostředí. Pak si i dle komunikace rodičů si dělám obrázek, zveme je do školy a řešíme ten problém. Když je spolupráce s rodiči dobrá, tak se i na rovinu ptáme, čeho jsme si všimli a jestli se něco neděje, jestli nepotřebují pomoc. (...) (sociální pedagog ZŠ)

5. Školy, kde je rozvinuté poradenské pracoviště: problematické aspekty

Nicméně i ve školách, kde je poradenské pracoviště takto početné a rozvinuté, se naráží na tři typy bariér a omezení v rámci detekce a možnosti pomoci dětem:

1. První tkví v samotných učitelích a jejich ochotě si problémů všimnout, řešit je a s poradenským pracovištěm spolupracovat. V několika rozhovorech se objevily zmínky o části „konzervativního“ učitelského sboru, která nemá důvěru v poradenské pracoviště a jejich způsobu práce a raději si řeší věci po svém.

Ze začátku byl jen speciální pedagog a psycholog. Pak se rozšířili ještě o dalšího speciálního psychologa a logopedku, teď jich tam je v poradenském pracovišti dohromady asi 6. Zprvu tam ze strany učitelů důvěra moc nebyla a nemyslím si, že všichni učitelé důvěřují v jejich expertizu i dnes. Je to o jejich vnímání profese psychologa a speciálního pedagoga. Ve chvíli, kdy kantor neuznává, že je to činnost, která může komukoliv být prospěšná, pak nemá důvěru ani v to celé poradenské centrum. Respektive neuznávají jejich práci a málo s nimi spolupracují. (učitelka ZŠ)

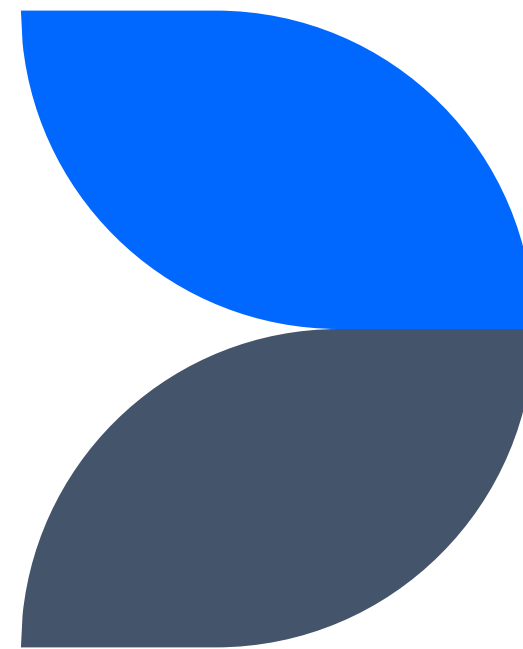
2. Druhý, ještě více zmiňovaný problém zaznívající ze strany metodiků, spočíval v tom, že **na tyto experty mají na škole příliš malý úvazek** (zejména v případě dětského psychologa, který je i mimo školu vnímán jako velmi nedostatkové „zboží“), a tedy nemají prostor pomáhat v detekci i řešení problémů všech dětí.
3. Navíc je problematické, že **tyto expertní pozice nemají zajištěné stabilní financování**, a proto na ně škola musí složitě shánět finance a nikdy neví, jak dlouho je ještě bude moci financovat.

Psycholožka má nějaký snížený úvazek, u toho pracuje. Bývá tam 2-3 dny v týdnu, přesně vám to neřeknu. Speciální pedagožka celé roky na základě šablon, ale je tam v kuse. Vždy bylo z čeho ji zaplatit, to je taky strašné, že se na to musí shánět peníze. Doufejme, že nedojdou. Naše paní ředitelka je luxusní manažerka, nestalo se, že by peníze nesehnala, ale bylo by to jednodušší, kdyby je konečně nějak zařadili. (metodik prevence)

Další problém je podle mě nezařazení sociálních pedagogů do pedagogických pracovníků. Kdyby škola nemusela dělat hon na peníze na zaplacení těchto kvalitních odborníků, měla by čas věnovat se více dětem. To papírování je neskutečné. Zásadní problém. Škola by pak sama dokázala lépe pomoci (metodik prevence)

5.

Vnímání a hodnocení
spolupráce s OSPOD

Očekávání o ideální spolupráci s OSPODem

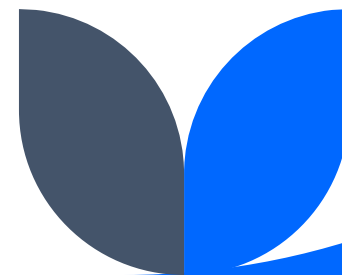
OSPOD pro školy plní nejen roli subjektu, na který školy chtějí delegovat řešení problému, ale pro mnohé je současně jedním z mála existujících poradních orgánů, se kterým mohou konzultovat své podezření a poradit se, jak problém řešit.

V rámci rozhovorů se objevila menšina metodiků, kteří si spolupráci s OSPODem velmi chválí a kteří ho do velké míry úspěšně používají jak jako delegující, tak jako poradní orgán.

- V takových případech mají většinou velmi dlouhodobé a nadstandartní vztahy s jednou z pracovnic OSPODu, která jim ochotně poradí a která je zároveň informuje o průběhu případu, díky čemuž vědí, jak se vyvíjí a jak mají s dítětem v tomto mezidobí pracovat.
Za ty roky jsem si vytvořila velmi lukrativní vztahy ve spolupráci s OSPODem, policií, magistrátem, to je paráda. Tak jak některé kolegyně nadávají v jiných školách na OSPOD, tak já nemůžu říct ani půl slova. Perfektní spolupráce. Dělají nám preventivní programy do školy, mají toho sami dost, ale i tak si čas udělají. (metodik prevence)
- Pokud takto spolupráce s OSPOD funguje, je pak větší pravděpodobnost, že škola bude ochotna se sama více zapojit do ověření závažnosti podezření i do průběžné pomoci dítěti. Ale potřebuje mít pocit, že s OSPODem dobře funguje oboustranná komunikace, díky které ví, co dělat a co se průběžně děje s případem.

Takovéto vztahy by chtěli mít ideálně s OSPODem i ostatní, jeden z respondentů to pojmenoval jako „partnerství“, ve smyslu vzájemné spolupráce v co nejlepší pomoci dítěti.

„Škola by neměla fungovat jen jako informátor OSPODu, jak to alespoň u nás je, ale jako partner. Od OSPODu by měla jít ke škole zpětná vazba, že se s rodinou pracuje. Chápeme, že jsou zákony a nemůže OSPOD poskytnout všechny informace, ale třeba alespoň informaci, že tam dochází pracovnice, na čem se s rodinou domluvili a co by mělo být výstupem práce s rodinou. Alespoň co se týká školy a podezření. A co jako škola můžeme dělat, jak můžeme pomoci k řešení situace. Aby to nebylo jen přehození ze školy na někoho jiného.“
(sociální pedagog)

V čem a proč spolupráce s OSPODem nefunguje

Spolupráce s OSPODem ale podle představ školy většinou zcela nefunguje, a to nejčastěji z těchto důvodů:

- Někteří respondenti mají pocit, že **OSPOD nemá na konzultace čas nebo není ochoten dávat rady**, jestli případ nahlásit, nebo jak jinak situaci řešit. Podle jejich zkušeností podává OSPOD často jen informaci o tom, jestli už dané dítě nějak sledují a pokud ne, jak má administrativně škola postupovat při nahlášení.
- Objevilo se dokonce i několik respondentů, kteří měli zkušenost s tím, že je OSPOD odrazoval od toho, aby případ hlásili. A to s argumentem, že by dítě v důsledku toho bylo odebráno z rodiny a skončilo v dětském domově, kde to bude ještě horší.

Já když s OSPODem mluvím, tak mi pracovníci řeknou, ať si to hlášení rozmyslím, že v dětském domově dítětem určitě nebude lépe, než v rodině. Oni ví, že u nás ty dětské domovy asi moc nefungují a jsou i proto ochotni nechávat ty děti v těchto rodinách. (ředitelka ZŠ)
- **Po nahlášení OSPOD ve většině případů** se školou dál nekomunikuje, neinformuje o průběhu případu a i na přímé dotazy odpovídá převážně vágně (typu, ano pracujeme s nimi, ale víc vám nemohu říct). V důsledku toho škola neví, co se v rodině dítěte děje a jak by mohla být v procesu nápomocna.

Od OSPODu nemáme žádné informace, nemáme na to právo. Vlastně to pak není ani naše věc. Já pak po tom nahlášení jen koukám na ty děti, jestli jsou v pořádku. Kdyby se jim třeba něco stalo, že by museli jako rodina odejít někam pryč, tak mi to rodič jen oznámí a to je všechno. Je to strašný pocit. (ředitelka ZŠ)
- Navíc řada zkušeností vypovídala o tom, že **OSPOD případ neřešil dostatečně rychle**, nepodnikl navzdory vážnosti hlášeného případu různé kroky a nechal případ táhnout roky, až se dítě vlivem přetrvávajícího týrání „nenávratně“ změnilo, např. zcela přestalo spolupracovat a komunikovat, propadlo drogám nebo skončilo na psychiatrické léčebně. To je, stejně jako předchozí bod, zdrojem výrazné frustrace a pocitu bezmoci metodiků a učitelů.
- Jako problematické je podobně jako u PLDD vnímáno i to, že **nahlášená rodina se často od OSPODu dozví, že hlášení přišlo od školy**. Několik respondentů mělo zkušenost s tím, že si to s příslušným učitelem přišli po nahlášení rodiče tzv. „vyřídit“. Učitelé se tak cítí být ve zcela nevyvážené a nevděčné pozici, která principiálně nepodporuje partnerský vztah s OSPODem ani ochotu případy příště opět hlásit.
- V rámci spolupráce s OSPODem se **několikrát objevil i problém s dětmi, které se přistěhovaly nebo odstěhovaly**. Týkal se špatné komunikace mezi jednotlivými OSPODy, kvůli které se škola nedozví o problému, který už byl třeba dříve řešen. Musí ho znovu detekovat a celý proces se tak prodlužuje. Nebo se naopak vůbec nedozví, co se s týraným dítětem, kterého vzali rodiče ze školy a odstěhovali se, děje dál. Přitom právě časté stěhování je, podle slov více respondentů, velmi typické pro tyto problémové rodice.

Tady bych chtěla říct u stěhování, že moc nefunguje vzájemná síť mezi OSPODy. Pobočky by si měly předávat data, ale ne vždy to funguje. Dítě je pak ve vzduchoprázdnu. (metodik prevence)

Z čeho pramení odhodlanost některých škol s OSPODem dále komunikovat

Navzdory výše zmíněným problémům se najdou školy, které svoji komunikaci směrem k OSPODu nevzdávají, a dále se snaží OSPOD kontaktovat s přímými dotazy na vývoj případu, snaží se popostrčit řešení případu a dítěti průběžně pomáhat. Jaké faktory je k této odhodlanosti vedou:

- Jednak je to ovlivněno tím, že **školy mají dítě na očích každý den a vidí, že se trápí** (na rozdíl od PLDD, kde dítě zas několik měsíců či dokonce let nevidí a kde se tato „bojovnost“ objevila méně). To v kombinaci s tím, že popisují své vztahy k dětem jako velmi blízké, vede k tomu, že to nedokáží ignorovat a znovu zkouší dítěti pomoci.
- Také je to proto, že ve chvíli, kdy má škola své poradenské pracoviště, má lidi, kteří cítí za řešení problému mnohem větší zodpovědnost než v případě PLDD. **Pracovníci poradenského pracoviště (zejména toho rozvinutějšího, viz dříve) mají pocit, že tohle je jejich věc, jejich zodpovědnost a že mají udělat maximum pro to, aby dítěti pomohli.** Proto se mu případně snaží pomoci i jinak než přes OSPOD: např. najít dětského psychologa, neziskovku, kam by mohlo docházet, nízkoprahová centra atp. Navzdory tomu je však občas role OSPODu z důvodu jeho pravomocí tak nenahraditelná, že se přes veškerou snahu nepodaří dítěti pomoci.

pozn.: respondent vypráví o případu chlapce, kterého fyzicky týral otčím a roky to řešili s OSPODem: Pak začal mít výchovné problémy, napadání spolužáků a záškoláctví. Vznikala neomluvená absence. Vše se řešilo v rámci OSPOD. S kurátorkou to bylo dobré, ale domácí násilí spadalo pod sociální pracovníci a k nám nešla žádná zpětná vazba – jestli a jak to řeší. Jediná vazba byla od rodičů, když na nás naběhli, že jsme zase byli v OSPODu nebo jim psali. A metalo se to pod koberec. Pohyboval jsem se i mezi neziskovými organizacemi – charita, Armáda spásy, kam děti chodívaly do nízkoprahů - o té rodině se vědělo. Začínali mít stejné podezření jako my ve škole. Domluvili jsme se, že oni taky pošlou podezření (anonymně), ale zase se to obrátilo proti nim. Nevím, jak se to mohli rodiče dozvědět, protože to bylo v rámci OSPOD anonymní, ale naletěli do charity a řvali tam po nich. Takhle se to táhlo. Potom jsme si stěžovali u vedoucí OSPODu, že to pokračuje několik let a nic se neděje, nebo se to dokonce zhoršuje. Pak zase přišel s modřinou, tak jsme to posílali už na kriminální policii. (sociální pedagog, ZŠ)

- Často navíc respondenti mají pocit, že OSPOD je jediné možné řešení, chtějí pomoci, ale **nevědí, kam jinam by se mohli obrátit, tak to zkouší dále a dále.** V několika případech zaznělo, že se jim vlivem opakovaných prosb na OSPODu podařilo svolat společné setkání (případovou konferenci), která pak případ alespoň trochu posunula.

Tak jsem zase volala co s tím, i na OSPOD, že tomu nerozumím, že se nic neděje. Oni tam mezi sebou pořád něco řeší. A prosila jsem paní z OSPODu, aby přišla, že by tam byl metodik prevence, maminka, paní z OSPODu a já. Aby v zájmu dětí začali řešit věci, které by se měly řešit. Navíc jsem nechtěla žádnou zprávu psát bez osobního kontaktu, protože jsme tomu nerozuměli, co se v případě děje. (ředitelka malé ZŠ)

Problematika psaní zpráv na OSPOD učiteli

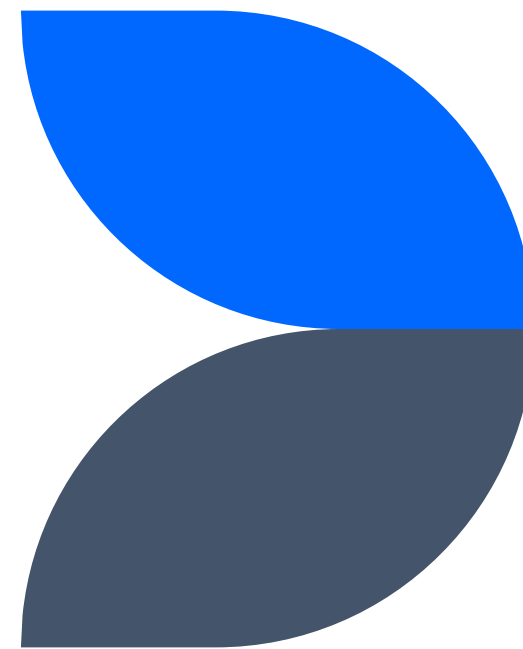
Jedna z věcí, týkající se problematiky spolupráce s OSPODem, se kterou musí bojovat přímo učitelé, je také psaní zpráv. Učitelé jsou zpravidla ti, kdo musí sepsat zprávu pro OSPOD informující o chování dítěte ve škole. V tomto případě se často nejedná případ, že škola nahlásí podezření, ale o to, že OSPOD nějaký případ řeší a chce po škole (třídním učiteli dítěte), aby jim podával průběžné informace, aniž by oni věděli, o co se v případě jedná.

- V tomto ohledu se však řada učitelů cítí nejistě, protože nevědí od OSPODu téměř nic o případu, jak je vážný, ani v jaké fázi řešení je a obávají se, že do zprávy můžou napsat něco, co by mohlo dítěti akorát ublížit. Proto bývají raději při psaní zpráv nekonkrétní a struční.
Se psaním zpráv to je složité. Na to žádný muštr ani školení neexistuje. Když si OSPOD třeba vyžádá jak funguje matka. Nebo víte to, že dítě nenosí úkoly, že je nepřipravené, že má absenci. To si nepomůžeme, nicméně zamlžovat to nemá smysl. Člověk to tam musí zasunout. Ale bojí se, aby tím někomu akorát neublížil. (učitelka ZŠ)
- Na psaní těchto zpráv bývají učitelé navíc sami, poradenské pracoviště či vedení jen řeší administrativní poslání. Někdy jim však poradenské pracoviště pomáhá se zněním, což je učitelé velmi vítáno, ale zase je to záležitostí jen těch poradenských pracovišť, kde je k tomu dostatečná ochota a prostor.
Veškeré zprávy na OSPOD i pro pedagogicko-psychologickou poradnu s námi na poradenském pracovišti hodně konzultují. Já to mnohdy napíšu hodně emotivně. Oni se snaží to pak snaží učesat, ale neuberou na dané informaci. Písemné věci s námi konzultují a snaží se je dát do řádnější formy. (učitelka ZŠ)

6.

Další možní aktéři, na které se lze obrátit s prosbou o konzultaci či o pomoc při řešení problému

Pedagogicko-psychologická poradna

Pedagogicko-psychologická poradna se nezdá být pro konzultace ohledně podezření násilí páchaném na dětech moc využívaná. Respondenti ji zpravidla nezvažují jako možnou volbu, mají pocit, že její agenda je odlišná. U metodiků z PPP už občas ke konzultacím dochází, ale většinou se týkají výhradně metodických postupů, i když se objevila i výjimka, kde byl metodik z PPP klíčovou (a jedinou možnou) pomocí.

- **Pedagogicko-psychologická poradna** spontánně zazněla jako místo, se kterým některé podezření konzultují, jen v rámci jednoho rozhovoru. Po doptávání u ostatních vyplynulo, že je vnímaná spíše jako místo, kde se řeší věci pedagogického rázu, problémy v rámci učení, speciální potřeby atp.
- Učitelé ani poradenské pracoviště školy převážně nemají pocit, že má pedagogicko-psychologická poradna dostatečný prostor ale i odbornost na to, aby správně poradila či pomohla vyřešit problémy spojené s násilím páchaném na dětech.

Poradny pro mě plní funkci pomoci při řešení výukových problémů, vyšetření dětí na různé poruchy atp. Ale musím říct, že s pomocí u jiných problémů s dětmi jsme spokojená spíše s odborníky „o level výš“ (myslí tím OSPOD, policii, psychology). Přijde mi to smysluplnější. Nic proti nim nemám, ta paní, co tam pracuje je současně oblastní metodička. Ona ale nic nevyšetřuje, máme s ní občas 2x do roka setkání, posílá nám nabídky na školení v rámci prevence. Ale kdyby byl problém, obrátila bych se po zkušenostech s ní o ten level výš. Mám pocit, že to, co dělá, je příliš teoretické, je to všeobecná prevence, kterou už můžu po těch letech odvykládat i já. (metodička prevence)

Ta psycholožka, se kterou konzultujeme věci, když je třeba, to je psycholog ze soukromé pedagogicko-psychologické poradny. S obvodní pedagogicko-psychologickou poradnou nemáme úplně ideální zkušenosti. Ne, že by ty lidi byli špatní, ale jsou strašně zahlceni a v podstatě na tohle nemají úplně čas. Navíc když nám dělají posouzení školní připravenosti oni a ta soukromá psycholožka, to má úplně jinou úroveň. (ředitelka MŠ)

- Podobné vnímání zaznívalo i v dotazech na spolupráci s **metodikem z PPP**, který je spíše vnímán jako určitá administrativní podpora. Nicméně v malých školách, kde nemají svého metodika nebo jednoho a nezkušeného, je občas právě krajský metodik jedinou možností, na koho se obrátit s prosbou o konzultaci či o pomoc. A ve chvíli, kdy je ochoten pomoci, může hrát velmi zásadní roli.

Na pomoc máme jen tu paní krajskou metodičku, to je naše horká linka. Ona ví, že k nám nikdo nechce. Ona s námi strávila už 2 roky a pozná i ty děti. Ví, jaké jsou pokroky, že to má smysl otevřít a řešit, zná i klima třídy. Je to jedno s druhým, už nás zná. (ředitelka malé ZŠ)

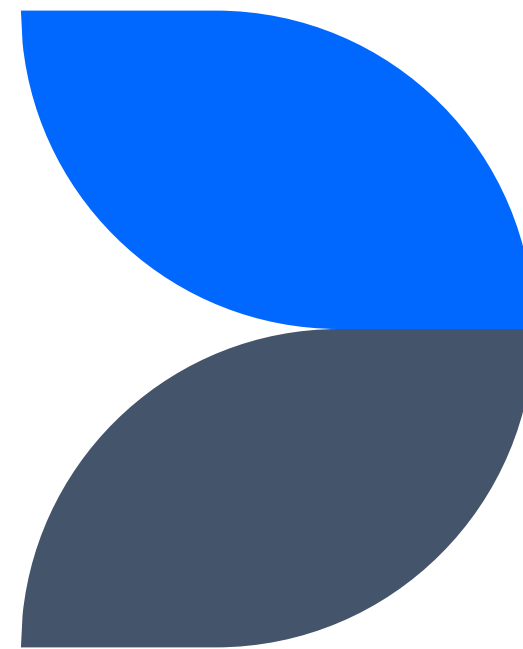
Neziskové organizace, soukromí dětští psychologové

Dalšími aktéry, kteří mohou být v procesu velmi nápomocní, ale bohužel jsou většinou pro školy nedostupní nebo neznámí, jsou různé neziskové instituce a soukromí psychologové.

- **Neziskové organizace a nízkoprahová centra**, které pomáhají ohroženým a sociálně slabým dětem jsou v tomto ohledu mnohem lepší volbou, jelikož tam mohou děti nebo i rodiče odkázat a vědí, že se jim tam dostane odborné péče, navíc v případě zájmu školy ze strany těchto organizací funguje obousměrná komunikace.
 - Bohužel ale z úst metodiků i učitelů často zaznívalo, že o existenci těchto organizací nemají dostatečné povědomí, nebo že v minulosti nějaká spolupráce fungovala, ale během doby covidové mnohé takové organizace či nízkoprahová centra zmizela (přestala fungovat nebo se zprětrhala komunikace se školou).
 - Velmi často tak z menších škol, kde situaci řeší sami metodici prevence nebo dokonce sami ředitelé (v případě malotřídek a školek), zaznívala poptávka po pravidelně aktualizovaném přehledu expertů, institucí, a NGO, na které se lze obrátit. A to jak pro možnosti telefonické konzultace s expertem na dané téma (určitá linka bezpečí pro učitele a poradenská pracoviště škol), tak pro odeslání dítěte či rodiče (kam mohou docházet, kde jim mohou pomoci).
- **Osobní kontakty na psychology či zkušenější učitele a experty** jsou určitým hraničním řešením pro ty metodiky prevence, kteří nemají ve svém týmu další experty a chtějí dítěti pomoci. Ale nevědí si rady a OSPODu nedůvěřují, nebo podle nich nefunguje jako poradní orgán.
 - Někteří metodici prevence takto disponují alespoň osobními známostmi na dětské psychology, které v krajních případech využívají jako horkou linku, přestože si uvědomují, že je „otravují“ nad rámec jejich práce.
 - Většina metodiků však bohužel takovouto známost či horkou linku ani nemá, jelikož dětští psychologové jsou obecně vnímáni jako nejvíce nedostatkové, a přitom tolik poptávané, „zboží“.

7.

Obavy a bariéry při detekci
a hlášení podezření

Nejčastější obavy a bariéry

Stejně jako v případě rozhovorů s pediatry, i mezi učiteli a řediteli škol a školek opanuje kolem detekce i rozhodování o hlášení vážnějších podezření na násilí páchaném na dětech mnoho obav, které jsou současně bariérou k tomu, aby se řada podezření řešila. Nejčastější jsou následující:

Obava z toho, abych nedostatečnou odborností v tom, jak situaci řešit, nezpůsobila dítěti ještě větší újmu.

- Ta je přítomná jak mezi učiteli (kteří ji ale mohou často delegovat na poradenské pracoviště), tak mezi metodiky prevence, zejména těmi z menších škol, kteří nemají oporu v dalších odbornících působících na škole.
- Bývá důvodem, proč se sám učitel nepustí do rozhovoru s dítětem nebo rodičem, ale požádá o pomoc poradenské pracoviště, ale i důvodem toho, že poradenská centra hledají možnosti konzultace již v této rané fázi detekce, které se jim však často nedostává.

Je pravda, že někdy je potřeba dát si na něco pozor, na co se dítěte můžete ptát. Ono to zpátky může být použito proti vám, že jste se vůbec na nějaké intimnosti napřímo nějak ptala. To je velký riziko. Chápu, že někdo do toho rozhovoru ani nechce jít. Je to tenký led. Může to být použité proti vám. To dítě vlastně ani neví, co vám řeklo, doma to podá úplně jinak, rodič, který bojuje, tak v tu chvíli jste ten vetřelec, co chce něco rozbít. (učitelka ZŠ)

Obava z komunikace s rodičem (jak na to, kdy a jestli ho se situací konfrontovat)

- Ve většině případů se však učitelé ještě neobávají rozhovoru s dítětem: s tím mají dlouhodobý vztah a vědí, co od něj čekat. Ale rozhovoru s rodičem se už mnozí vyhýbají, případně ho postoupí jen tehdy, kdy jednak není podezření příliš vážné, nebo když daného rodiče znají a na základě toho očekávají, že nebude konfliktní či agresivní.
- Rozhovor s rodičem vnímají jako rizikový i z toho důvodu, že je sám rodič předmětem podezření. Rodiče často na taková podezření reagují velmi ublíženě, případně až agresivně, nebo se naopak uchylují k mlčení, které sice podezření umocní, ale současně nepřináší potřebný důkaz.

Vše nějak funguje až do chvíle, kdy dojde na komunikaci s rodičem.(...) I když je upozorníme, co se nám nelíbí, tak chuť s námi komunikovat, něco řešit, je často nulová. Naopak nás podezírají, že jim chceme lézt do soukromí, zasahovat do výchovy a nerozumíme tomu. (metodik prevence)

S rodičem je to hrozně těžký, možná i kdybych se setkala s odborníkem na týrání, nejsem si úplně jistá, jestli bych měla úplně odvalu do toho jít s ním. Samostatně určitě ne, určitě bych si k tomu vzala někoho přizvat. (učitelka ZŠ)

My se snažíme rodiči celou dobu vysvětlit, že tu není pro to, že se zlobíme, ale že potřebujeme s ním spolupracovat a hezky mu říct, že tohle není dobré, co se děje. Jsme vždy dvě, aby se nedaly překroutit výpovědi. Rodiči se snažíme vysvětlit, že pro něj i dítě chceme to nejlepším, aby cítil nějakou součinnost. (metodička prevence)

Obavy a bariéry ve vztahu k OSPODu

Po ověření oprávněnosti podezření přichází rozhodování o tom, jestli případ nahlásit na OSPOD, který také doprovází obavy. A to jak o dítě, tak o ně samé.

Obava, jestli nahlášení na OSPOD dítěti pomůže, tedy jestli tím akorát škola nepřispěje k odebrání dítěte, které se dost možná bude mít v dětském domově ještě hůře (tedy dilema, jestli špatní rodiče nejsou stále lepší než „žadní“ rodiče a taky nejistota v tom, o jak moc špatné rodiče se v tomto případě jedná).

Určitě je tam obava, aby to pro dítě bylo víc prospěšné než škodlivé, jestli je to na vytržení z rodiny, ta rodina je vždy nenahraditelná. Je to teda zásadní dilema, co je větší zlo, jestli ho nechat ve špatné rodině, nebo vytrhnout a dát do náhradní, třeba prarodičům. Obavy, co bude a jestli to mělo smysl. (metodik prevence)

Obava z agrese rodičů po nahlášení na OSPOD

Strach z rodičů, které napadnou učitele či školu za to, že je „udala“ zazníval taky, ale spíše až sekundárně, typicky až poté, co jsme se na něj doptali. Tato obava byla vnímána jako relevantní, ale současně jako něco, nad čím člověk vlastně nepřemýšlí ve chvíli, kdy cítí, že některé z dětí je v reálném ohrožení a je mu třeba pomoci.

Taky se stalo, před 2 roky, mladá kolegyně po škole musela na OSPOD podat vysvětlení a dědeček od problémového žáka na ní byl těžce hnusný, do školy se vrátila vyklepaná. Reagovala jsem tak, že jsem volala na OSPOD, jestli jsou normální, jestli si jako neumí ohlídat klienta? Jak mohou dopustit, že je tam učitel jako na pranýři a klient je hájený. Tak se nám pak omlouvali. (metodička prevence)

Měla jsem dítě jako třídní učitel ve 4. a 5. ročníku. Napsali jsme hlášení na OSPOD, že o dítě není postaráno, že dítě nemá svačinu atp. Matka na třídní schůzce si mě pak podala. To jsem myslela, že dostanu přes držku. Od té doby máme zavedeno, že na třídní schůzce nemůže být člověk sám. (ředitelka ZŠ)

Je tam obava z rodičů, že na nás přijdou řvát kvůli nahlášení na OSPOD. Dokážeme to ustát, ale obava tam je, je to nepříjemné. Osvědčuje se nám říkat to rodičům dopředu, že máme tyhle povinnosti, že je musíme hlásit. (sociální pedagog)

- Objevilo se i několik případů, kdy nějaký případ nebyl nahlášen proto, že škola měla **obavu z přílišného vlivu některého z rodičů**, tzn. že rodič zastával nějakou významnou a respektovanou pozici, nebo dokonce patřil mezi sponzory školy, proti kterým nešlo „jít“.

Měla jsem tady holčičku... její otec vystudovat 3 VŠ, věnuje se bohu libým činnostem, ale co dělal dítěti a té mámě, to si nedokážete představit. Zákon o rodinně mluví jasně. Ale ten člověk měl tak dlouhé prsty, každý by si rozmyslel jít proti němu. Na mě si třeba stěžoval, že mám nevhodné mimoverbální chování. (ředitelka MŠ)

Další obavy a bariéry

V menší míře se objevily i následující obavy:

Obava učitelů, aby případ nenarušil vztah s rodinou a dítětem.

Toto je obava specifická přímo pro učitele, kteří jsou s dítětem i s rodinou v častém kontaktu a nechtějí si s nimi narušit vztahy. I proto chtějí, pokud mohou, řešení podezření delegovat na někoho jiného a i proto je jim často tak nepříjemné, že zprávy na OSPOD musí psát svým jménem.

Metodici prevence umí jednat s úřady, ví, na koho se obrátit dále, jak postupovat, takže ty bych určitě nechtěla obejít. Já s úřady asi bych jednat nechtěla, vevnitř bych se trochu bála, abych neublížila té rodině. Aby tam nebylo nějaké obvinění, aby se nenabourala důvěra mezi námi. To bych chtěla přehrát na někoho jiného. (učitel ZŠ)

Obava, ze se pletu do něčeho, do čeho mi nic není.

Tato obava byla využívána i jako argument pro omluvení nicnedělání v případě podezření. Většinou to bylo spojené s vysvětlením, že mateřské školy a školy jsou zodpovědné za vzdělání, a ne za výchovu v rodině. Zaznívala často od školek a od škol s méně rozvinutým a osobně angažovaným (odhodlaným) poradenským centrem.

Bývalá paní ředitelka mi říkala, ať to neřeším, ale já jsem... no nezdálo se mi to, nebylo to v pořádku.. (ředitelka malé ZŠ)

To nebylo zas tak úplně... to spíš bylo jen takový naše podezření. Ne jako když jsou třeba v televizi reportáže o týraných dětech. Ale bylo to prostě divný. OSPOD ale řekl, že si myslí, že to nic není, tak jsme nic nehlásili. Ono to je na váhách, jestli tohle už je situace, kdy něco dělat, nebo jestli se pletu do něčeho, do čeho mi nic není. (ředitelka MŠ)

Obava, že se moje jednání otočí proti dítěti, případně jednomu z rodičů

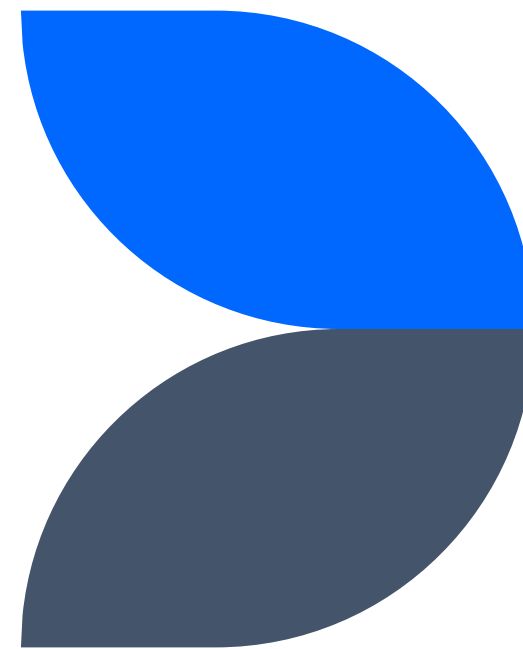
Tato obava se týkala zejména případů dětí z rozvedených rodin, kdy se jeden z rodičů mstil skrze dítě druhému rodiči, nebo rodin, kde bylo podezření na násilí na dětech obecně (tzn. případy, kdy s modřinami nechodilo jen dítě, ale i maminka)

Ale vím, že bych třeba určitě nekontaktovala tatínka, protože by to schytila maminka i děti. I v tom případě, co jsem uvedla, máme pocit, že maminka dostala. (ředitelka ZŠ)

8.

Míra znalosti metodik a postupů

(Ne)znalost formálních postupů řešení problému

Metodické postupy, jak se zachovat v případě podezření na násilí páchané dospělou osobou, má každá škola, ale o obsahu těchto metodik většina respondentů mluvila jen velmi obecně (co se týče metodiků a ředitelů), učitelé pak rovnou přiznávali, že je nikdy nečetli.

- Na druhou stranu všichni vědí, kde je najdou uloženy, ale současně přiznávají, že metodik a postupů už je tolik, že je nelze všechny znát.
- Z toho, jak jejich obsah dotazovaní metodici prevence popisovali, vyznívá, že tyto „metodiky“ jsou většinou ty oficiální od MŠMT a z hlediska obsahu v nich hledají zejména to, co má kdo řešit a komu má co oznamovat.
 - V některých školách jsou pak doplněny i poznámkami a pokyny pocházející z jejich vlastní zkušenosti, případně pak přehledovým „pavoukem“, který zpravidla připravuje metodik či ředitel (tam, kde není poradenské pracoviště) a ten pak visívá na nástěnkách sboroven.

Máme vytvořenou metodiku, postupy řešící rozhovor, od kontaktu s rodinou, kdy se s rodinou spojíme telefonicky, prostřednictvím žákovské knihy. Kdo koho kontaktuje, jak, kam se to zapisuje, komu a kam se to nahlásí. Potom je tam ten samotný průběh schůzky sepsán, jak to má probíhat, kdo to vede, kdo s kým se domlouvá, kdo zapisuje. Jak vypadá vyhodnocení schůzky, co se sleduje ve škole po schůzce. Já nebo uvádějící učitel to nově přichozím vysvětlíme, ukážeme, řekneme, kde tohle všechno najdou elektronicky, nebo fyzicky. (metodik prevence)

Měli bychom to vědět, jak postupovat, máme to zpracované. Nevím, jestli je tam konkrétně týrání, ale určitě je tam šikana. Máme to vypracované, abychom to splnili pro inspekci, tyhle dokumenty. Takže to tam máme. Na serveru, na disku uložené. Tam bychom se měli podívat. Přiznám se, že jsem to neudělala. Spíše bych šla rovnou za kolegyní, která se tomu věnovala v minulých letech, následně za pedagožkou. Ale vím, že ten postup je daný. (učitelka ZŠ)

Když jsme se ptali na to, jaké jsou tedy běžné formální postupy, pak většinou respondenti mluvili i o **ukotveném postupu při psaní zprávy ve chvíli, kdy si ji vyžádá OSPOD**. Tu zpravidla sepíše učitel, poradenské pracoviště znění doladí (formálně uhladí), a předává to řediteli, který to datovou schránkou posílá za školu.

Míra informovanosti jak postupovat

Učitelé jsou tedy o formálních postupech v této oblasti zpravidla stručně seznámeni v týdnu před zahájením školního roku, kdy se řekne, jaké metodické doporučení jsou, kde jsou uložena a v lepším případě se i společně seznámí s jejich obsahem.

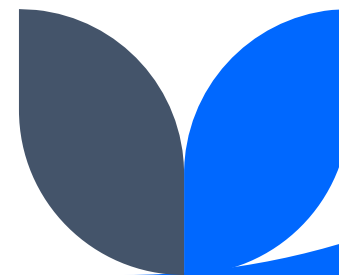
Učitelé tedy vědí, na jakém disku jsou metodiky a postupy uloženy, občas jim dokonce visí na nástěnkách ve sborovnách, ale více je čtou či znají jen pracovníci poradenského pracoviště, kteří ani nemají pocit, že by je měli učitelé znát, protože to je přece „jejich práce“. Navíc **metodici se domnívají, že mnozí učitelé už vědí vše potřebné skrze vysokou školu i školení.**

Máme na stránkách školy přehled, to jsem tam dala já. Metodická doporučení, už je jich asi 20. Dá se tam nahlédnout, ale už jich je moc. Jednodušší je, když se mě učitelé zeptají, kdyby byla krizová situace. Ale myslím, že je tu čím dál tím více lidí, kteří se v tom začínají orientovat. Přibývá dalšího vzdělávání, chodí mladí, kteří si prošli výukou o těchto tématech už i během studia, nebo asistenti pedagoga. Dřív jsme se to neučili na škole. Já, když jsem skončila školu, tak jsem věděla prd. Ale i tím, že těch problémů přibývá, občas se něco řešit musí, tak to vidí, vyzozorují, získávají zkušenosti během práce. (metodik prevence)

Samotní učitelé o této oblasti informací moc nemají. Jsou metodická doporučení, s tím je seznámí kolegyně metodička, před začátkem roku jim to vždy připomíná, ty materiály. Spíš je to připomínka, že materiály jsou. Každý rok. Ale oni od nás ví, jak s dětma mluvit, že na ně nesmí hned útočit a ptát se proč, jak to bylo a nevhodné otázky, které by si dítě mohlo vyložit, že mu učitel nevěří. To mají od nás z různých školení, kterýma jsme prošli. (sociální pedagog).

Sami učitelé tento pocit ale často nemají. Přiznávají, že znalostí v této oblasti mají málo, ale jedním dechem dodávají, že nemají kapacity nebo ani chuť si doporučení, metodické postupy, nebo další postupy vypracované školou, číst.

Ve školách, kde je rozvinutější poradenské centrum nebo případně dobrá vazba na neziskové organizace a speciální projekty (jako je např. pilotovaný projekt Signály), častěji probíhají i školení pro učitele. Týkají se často vztahových problémů, šikany či kyberšikany, nicméně občas zaznělo i školení týkající se komunikace s dítětem. Učitelé, kteří jimi prošli, je hodnotí jako potřebné a užitečné.

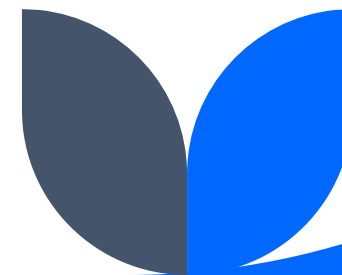

Jak učitel postupuje při detekci a řešení problému

Dotazovaní učitelé měli zpravidla za sebou už dlouholetou praxi ve školství v řádu desítek let, proto se zpravidla cítili celkem kompetentní k řešení mnohých problémů a ke komunikaci s dítětem, a to navzdory tomu, že po přímém dotazu mnozí neměli ucelený přehled, jaké všechny signály mohou indikovat násilí na dětech, ani jak situaci řešit.

- **Do velké míry spoléhali na dobré vztahy s dětmi a na svoji intuici, ale ta byla velmi různorodá:** někteří učitelé velmi citlivě reagovali na každý signál a jiní řešili jen to, co opravdu „praští do očí“, jako jsou právě absence, viditelně zanedbaná péče nebo výrazná změna nálady (přičemž třetí jmenované se už netýkalo všech, ale spíš těch „angažovanějších, oddanějších“).
- **Jinak v případě existence poradenského pracoviště učitelé zcela spoléhali na tzv. dvoufázovou detekci.** To znamená, že oni jsou ti, co si mají všimnout podezření a případně udělat první kontakt s dítětem anebo i s rodičem, ale když budou mít pocit, že je zde nějaký skrytý problém, který neví, jak odhalit nebo řešit, pak mohou případ předat na poradenské pracoviště hned na začátku.

Když problémy nastanou, první mluvíte s dítětem. Začne třídní učitel. Když to nejde, tak zkusíme metodičku, nebo psycholožku, nebo někoho z poradenského pracoviště. Když to taky nejde, zveme rodiče nebo zástupce. Když ani to nepomůže, tak ještě třeba ředitelka nebo vedení školy. Pokud domluva s rodiči není možná, nebo vám vše odkývnou a nic se nezmění, tak až v tom případě OSPOD zavolám. (metodik prevence)

Mateřské školy a informovanost

Na mateřských školách oficiální metodiky neexistují a ani žádné neoficiální postupy dané (až na výjimky) nemají. Z rozhovorů navíc implicitně vyplývá, že tím, že postup není nikde dán ani ukotven žádnou metodikou se současně posiluje pocit, že na půdě školek se takovéto věci vlastně ještě moc neřeší a není nutné se jimi zabývat.

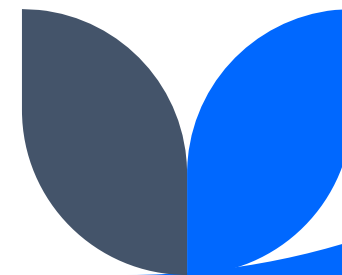
To souvisí i s odlišným vnímáním legislativní povinnosti a roli v detekci. Zatímco ve školách si všichni byli této povinnosti vědomi, na mateřských školách obecně převládal pocit, že toto není oblastí jejich kompetence a necítí se na to. I proto více mluvili o tom, že vlastně ani nevědí, kdy už se jich legislativní povinnost týká, protože si netroufají sami odhadnout hranici, kdy už je dítě opravdu ohrožené a mají problém hlásit.

On někdo definoval co to je ohrožené dítě? Někdo někde definoval to, co se musí dítěti dít, aby se považovalo za ohrožené? Až tohle bude, tak já můžu říct, které dítě je ohrožené, takhle já to nevím. A ani to nemůžu vidět. Pokud to není dítě samá modřina, nebo s ním matka smýká, nevhodně na něj mluví, je špinavé, to to vidím. Ale jinak já nevím, co se tam děje, nevím, jestli je ohrožené, a nemůžu to ani vědět. A nikde ta definice není. Za dítě mají zodpovědnost jenom rodiče. (ředitelka MŠ)

Nicméně najdou se i výjimky, kde je velká ochota všimnout si signálů a ověřovat podezření. Zároveň se jedná o mateřské školy, kde je v této oblasti větší informovanost. Ta se týkala zejména již jmenované mateřské školy zapojené do projektu Signály, ale i jiné mateřské školy, kde zase byla velmi proaktivní paní ředitelka a měli díky tomu k dispozici mnohé školení (např. o dramatických hrách) a cítili se kompetentnější v komunikaci s dětmi či s rodičem.

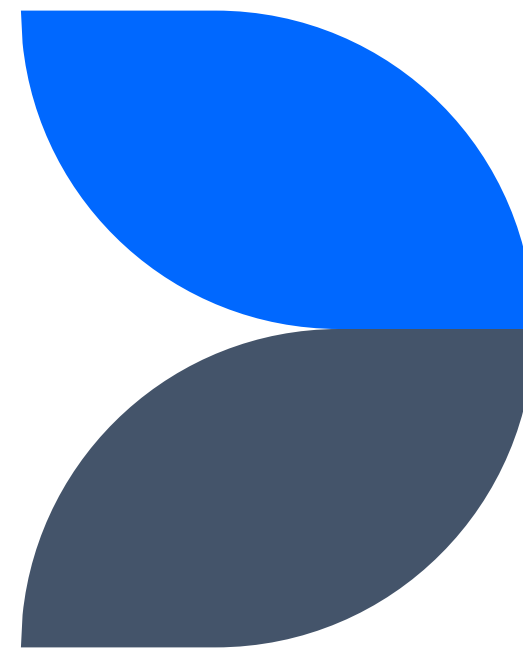
V Mostě máme výhodu, u nás se pilotuje projekt Signály. Tyhle informace už máme. Ten projekt působí už nějakým rokem. Snažíme se chodit na jejich školení, vysílat tam učitele. Pak to probíráme na poradách. Máme i metodiky postupu. Díky tomuto projektu Signály. Bez toho bychom neměli nic. Ani bych nevěděla kolik neziskovek tady v Mostě působí. (ředitelka MŠ)

Ty školení Signálu mi změnilo pohled na znevýhodněné děti. Ne, že bych to teď hledala za vším, zda to dítě je opravdu znevýhodněné. Ale do té doby si můžete říkat, že je strašné, jak to dítě zlobí, čím je starší, tím více zlobí. Po všech těch přednáškách a setkáních vás přivedou na tu myšlenku, že jeho zlobení a změna chování není bez příčiny a vy se tu příčinu snažíte najít. Za sebe musím říct, že mi změnilo pohled na tu děti. (ředitelka MŠ)

9.

Jaké informace komu nejvíce chybí

Jaké informace nejvíce chybí

Nejvíc byli poptávání experti na tuto oblast, ať už přímo na škole (v případě neexistujícího nebo malého poradenského pracoviště), nebo mimo ni (v podobě neziskovek, dětských psychologů nebo nízkoprahových center).

- **Kontakty na neziskové organizace a psychology** by respondenti (zejména metodici prevence) rádi využívali jak pro ty účely, **aby tam mohli pro pomoc odkázat dítě a případně i rodiče**, ale také **pro to, aby se na ně mohli obrátit o radu oni sami**, když řeší nějaké vážnější podezření a nechtějí udělat chybu v postupu.

- **Velmi poptávaná (jak na ZŠ, tak na MŠ) tak byla určitá „linka bezpečí“ pro učitele i poradenské pracoviště:** místo, kam mohou kdykoliv zavolat, kde jim poradí a případně je odkážou na správný postup a další potřebné experty v oblasti.

V těchto případech postrádáme odborníků. Řekneme si na poradě, co bude hlídat třídní učitel, co bude dělat metodik, co bude hlídat sociální pedagog, ale nikdo z nás nemá dostatek zkušeností např. v jednání s rodiči. Na koho se obrátit, kdo nám pomůže a neřekne, že je to banalita. (metodička prevence)

Přijde mi škoda, že nemáme víc kontaktů přímo na odborníky, co se zabývají násilím na dětech v rámci jednotlivých organizací. Chtělo by je to více propojit do regionů. Spoustu škol si musí vyhledávat organizace, vytvářet si krizový plán a manuál, jak postupovat. Ten se vypracovává na základě materiálů. Čím víc materiálů bude k dispozici, tím líp. Zároveň velmi pomůže síťování regionu – na koho se obrátit v tom městě/okrese. (sociální pedagog)

Dobrá by byla ta krizová linka, kam by se dalo zavolat, že tohle se mi honí hlavou a co mi na to někdo, kdo je specialista, řekne. To by mi přišlo lepší než příručky. (ředitelka MŠ)

- **Obecně, jak rámci škol tak mimo ně, je přítomna velmi silná poptávka po dětském psychologovi**, jak pro účely přímé pomoci dítěti, tak pro účely telefonické konzultace či asistence při rozhovoru s dítětem či s rodiči.

Doba s sebou nese, že problémů u dětí přibývá, je jiná doba. Kyberprostor, dlouho byli doma zavření jak na samotce skoro 2 roky. Problémů je víc, ale pedopsychologů moc není. Neskutečný nedostatek. (metodik výzkumu)

Ale je obrovský nedostatek odborníků pro děti, to je hrozné, chybí psychologové. To je kámen úrazu, nejhorší problém v pomoci. Když je to vážné, je třeba odborníka a moc jich není. (metodik výzkumu)

Jaké informace a pomoc by uvítali učitelé

Učitelé potřebují primárně získat pocit, že se nemají bát podezření řešit anebo, pokud se na to necítí, tak ho mají alespoň sdílet, vyslovit nahlas. Také potřebují vědět, komu mohou své podezření předat k řešení, že zodpovědnost nezůstane na jejich bedrech, pokud se na to necítí. To může velmi pomoci tomu, aby neměli tendenci zavírat před signály oči.

Sami učitelé jsou často v situaci, kdy vážnější podezření nechtějí řešit, necítí se na to, ale současně nechtějí sledovat, jak se dítě trápí, nebo to přehlížet. Tedy to, co potřebují, je vědět, komu mohou podezření předat a kdo ho „profesionálně“ prověří, ale i co mohou dělat oni sami, aby se dítěti co nejlépe pomohlo. **Není to tedy tak, že by nebyli ochotni se do pomoci zapojit, ale chtějí to udělat pod „odborným dohledem“ bez ambice, že by se sami stali informovanými „odborníky“.**

Ukázat tu cestu, jak to mohu případně řešit, ale říct i to, že když to někdo řešit nechce, tak je to taky v pořádku, že pro to má i dalšího člověka. Aby se žádný učitel neobával toho, že jsem to vyzporoval a vím to, ale nechci to řešit, tak to radši neřeknu. Aby věděl, že má za kým jít. Aby tam byla nějaká spojka. Cítím, že kluk není v pohodě, ale nechtěj po mně, abych to řešil. Mít za kým jít, kdo se do toho pustí. (učitel ZŠ)

- **Co by také ocenila většina učitelů je stručný a přehledný postup, co kdy dělat.** Ideálně rozdělený pro jednotlivé typy možných podezření.
- Ten by měl obsahovat jak základní informace čeho si u dětí všímat, tak přehled, co mohu udělat sám pro ověření podezření a kdo mě s tím může pomoci.

Velmi stručně a prakticky to hlavní: třeba 3 body co udělat a 3 co nedělat. Jednoduché k zapamatování, nechci číst dlouhé lejstra. Taková jako lékárnička první pomoci. Teď mě třeba překvapilo, že u šikany se nemá mluvit s obětí. To nevím, jestli bych třeba právě neudělala špatně. Že bych si ty děti vzala a chtěla nějakou konfrontaci, a to je špatně. Nebo třeba jak udělat první rozhovor na základě získání podezření, rozhovor s rodičem, nebo kontaktovat pracovníka. Kam předat, kam posunout. Co je v mojí kompetenci a co má řešit někdo jiný. (učitelka ZŠ)

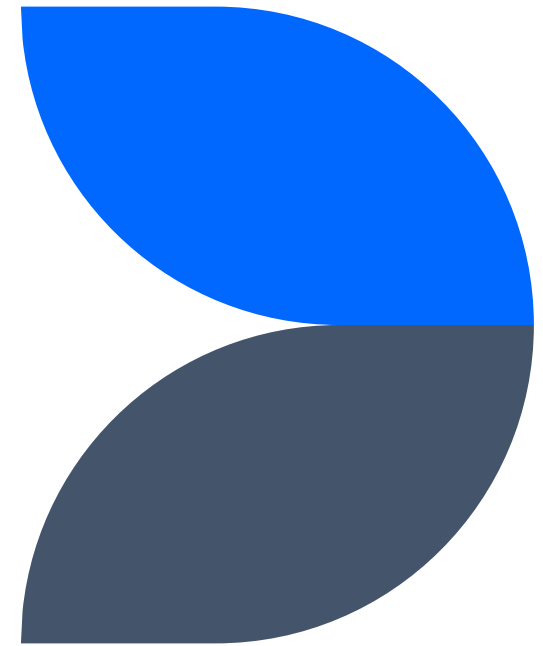
- Oba „řadoví“ učitelé prvního stupně, které jsme ve vzorku měli, nechtěli být zahlceni množstvím informací, spíše chtěli spoléhat na poradenské pracoviště, v jejich případě však reprezentované pouze metodikem prevence a výchovným poradcem. A v to současně neměli naprostou důvěru, že situaci co nejlépe vyřeší, spíše doufali, že to nějak vyřeší. **Potřebují tedy vědět, na koho dalšího se mohou obrátit, pokud nemají ve škole poradenské centrum nebo v něj z nějakého důvodu nemají důvěru.**
- **Co se školení týče, převládala poptávka zejména po lepším tréninku komunikačních dovedností a naladění se na duševní stránku dětí.** V rámci školek opakovaně zazněla užitečnost školení v dramatických hrách, v rámci škol to byla více poptávka po konkrétních případech z praxe a modelových situacích, ze kterých by se mohli poučit.

Já bych řekla, že školení učitelů o tom, jak pracovat s dětmi po psychické stránce, takových je strašně málo. Máte školení na pohybové hry, na zpívání. Ale jak pečovat o psychické zdraví dítěte, toho je málo. Například to školení dramatických her by bylo úžasné. (ředitelka MŠ)

10.

Shrnutí: co by mělo být obsahem příručky či školení

Shrnutí: co může nejvíce pomoci ZŠ a MŠ

- **Přehled expertů na tuto oblast, na které se lze telefonicky obrátit pro konzultaci** (ideálně rozdělené na konkrétní problematiku: psychické týrání, fyzické týrání, sexuální zneužívání, ...)
- **Přehled organizací lokálně uzpůsobený pro každý kraj s informací, kam lze děti/rodiče poslat fyzicky, a kam jde případně volat v rámci potřeby konzultace** nebo ideálně i s možností „zapůjčení“ experta, který by dojel do školy a pomohl např. při vedení rozhovoru s rodičem či dítětem.
- **Přehled signálů**, kterých si mají u dětí všimnout (pro učitele).
- **Stručný přehled, co mohou učitelé sami udělat v rámci detekce** (pro učitele, kteří jsou ochotní případ řešit).
- **Informace o tom, na koho je možné podezření delegovat** (pro učitele, kteří nechtějí případ řešit).
- **Přehled několika pravidel a tipů, jak vést rozhovor s dítětem a rodičem** - na co si dát pozor, modelové situace (stručně pro učitele, více do detailu pro poradenské pracoviště).
- **Informace, co dělat, pokud mám pocit, že OSPOD dítěti nepomůže** (nebo nepomáhá dostatečně) - jaké jsou jiné možnosti a postupy, jak dítěti pomoci nebo jak řešení případu OSPODem urychlit.

V příručce bych udělal podobný obsah jako v metodickém doporučení – krátce, stručně, jak postupovat. Jako v metodologickém doporučení, ale více protáhnout a doplnit případy, rozhovory přímo s dětmi. Jak učitel může mluvit s dítětem, aby to bylo návodnější, aby učitelé získali představu, jak rozhovor může vypadat. Také by bylo dobré mít tam seznam aktivit, programů, školení, ... jak s tím lépe pracovat, co dělat. Taky možná rozebrat, čeho si všimnout při detekci, ale zároveň upozornit na to, že to nemusí být tak, jak se zdá. Že učitel si třeba řekne, tak teď si budu všimnout, že chodí špinavý, unavený a má modřiny, ale třeba začalo to dítě jen dělat box. Aby učitelé chápali, že ne vždy je to tak, jak se zdá a je třeba si podezření ověřit. (sociální pedagog)

Pomohlo by mi vědět, čeho si všimnout, jak s dětmi mluvit, ale asi i nějaká pomoc, jak komunikovat s rodiči, abyste se u toho cítila bezpečně. (ředitelka MŠ)

Preferovaná forma předání informací

Co se formy týče, jednoznačně převažuje volání po školení vedené odborníkem na tuto problematiku, plné reálných příkladů a ukázek správných postupů ale i chyb, kterých by se šlo vyvarovat.

Nicméně i **praktická příručka**, která ideálně navazuje a shrnuje obsah školení, je po podle všech typů respondentů na místě.

Mnozí učitelé, metodici i ředitelé však dodávali, že času je málo, proto **v rámci školení připouštěli či dokonce preferovali online formu**, díky které by bylo možné si na něj lépe najít čas, nebo si ho případně i pustit zpětně.

Určitě je lepší forma školení než příručka. To načtení je takové, že si to nezažijete... na školení se můžete i poptat. Ideálně naživo, ale na online se můžete dostat i z domova, nemusíte cestovat. A pak k tomu klidně i ta příručka, kde si to člověk připomene a má to po ruce. (ředitelka ZŠ)

Dle zkušeností se na úložiště na příručku nepodívám. Ale když musím na školení, což jsem docela ráda, tak to je fajn. I v době Covidu v rámci webináře to bylo dobré, že člověk nikam nemusí, je doma a něco zajímavého si poslechne. (učitelka ZŠ)

Už existuje spousta prezentací, sezení, školení s odborníkem na nějaké téma, kde jsou postupy na praktických věcech a událostech aplikované. To si pak člověk zhmotní nějakým způsobem a když situace nastane, tak si řekne: to už jsem slyšela a vím, jak postupovat. (učitelka ZŠ)

Spíše bych preferovala osobní seanci, kdy odborník má spousty kauz, které by mohl dát jako precedens toho, jak se může postupovat, když se stane tohle. Samozřejmě nikdy to nepadne přesně na tu vaši danou situaci, ale různé příběhy, které se udály, jsou vždycky užitečné. (učitelka ZŠ)

Realizace výzkumu

Eva Morávková, sociolog

deroi.eva@gmail.com

Tel. 606 690 124

Výzkumník ve společnosti Kantar CZ (dříve TNS Aisa) (od roku 2008) . V současné době na pozici Head of social and syndicated research.

- Specializace na kvalitativní metody výzkumu a na mediální a sociálně-politické výzkumy (výzkumy pro Českou televizi, Eurobarometr, neziskový sektor, atp.)
- Výzkumy životního stylu české společnosti (vedení pravidelných syndikovaných studií Lifestyle a Češi v síti)

Nezávislý výzkumník (od roku 2016) :

- pokračující spolupráce s Kantar CZ při vedení výzkumů životního stylu .
- výzkumy pro neziskový sektor (Učitel naživo, Glopolis, Evropské hodnoty, Institut pro kriminologii, Nadace Sirius ...).

Absolvent sociologie na FSV UK:

- Bc. Sociologie a sociální politika
- Mgr. Aplikovaný sociologický výzkum

Vyučující na FVS UK (od r. 2017) : vedení kurzu Techniky kvalitativního dotazování.